

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
конспект лекцій
для студентів усіх форм навчання

Обговорено і
рекомендовано
на засіданні кафедри
трудового права,
адміністративного права та
процесу
Протокол № 6
від 24 січня 2017 р.

Чернігів ЧНТУ 2017

Право соціального забезпечення. Конспект лекцій для студентів для студентів усіх форм навчання / Укл.: Денисенко К.В. – Чернігів: ЧНТУ, 2017.– с.96.

Укладач: ДЕНИСЕНКО КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА, асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Відповідальний за випуск: Рудик Вікторія Анатоліївна,
завідувач кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: ХИМЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
Змістовий модуль 1. Основні теоретичні положення права соціального забезпечення.....	5
ТЕМА 1. Загальні засади організації та функціонування системи соціального забезпечення в Україні.....	5
ТЕМА 2. Право соціального забезпечення в системі права України.....	15
Змістовий модуль 2. Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні.....	28
ТЕМА 3. Організація та функціонування пенсійної системи в Україні.....	28
ТЕМА 4. Види пенсій та особливості пенсійного забезпечення окремих категорій осіб.....	40
Змістовий модуль 3. Правове регулювання надання страхових і державних соціальних допомог.....	54
ТЕМА 5. Допомоги за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування.....	54
ТЕМА 6. Державні соціальні допомоги.....	63
Змістовий модуль 4. Правове регулювання надання соціальних послуг.....	74
ТЕМА 7. Соціальні установи, що надають соціальні послуги.....	74
ТЕМА 8. Соціальні послуги, що надаються окремим категоріям осіб.....	82

ПЕРЕДМОВА

Право соціального забезпечення є однією з найбільш важливих і складних галузей права, яка охоплює значну кількість правових норм, спрямованих на реалізацію конституційного права громадян на соціальне забезпечення. Воно посідає важливе місце серед інших соціально-економічних прав людини і є одним із засобів досягнення злагоди, сприяє соціальному миру, а також участі в житті суспільства всіх соціальних груп населення, є невід'ємною частиною соціальної політики держави та уряду і відіграє суттєву роль у недопущенні зниження рівня життя населення. У демократичних суспільствах із соціально орієнтованою економікою в основі державної політики лежать пріоритети людських цінностей, які визначаються через поняття «добробут людей». У житті майже кожної людини інколи виникають такі обставини, які вона не може подолати самотійно, без підтримки і допомоги з боку держави і суспільства. Тому проблема соціального забезпечення людини у похилому віці, у разі хвороби чи каліцтва, безробіття, інвалідності, самотності та в інших випадках, передбачених законодавством, є однією з актуальніших для кожного цивілізованого суспільства, яке будується на принципах загальнолюдської моралі і дбає про своїх непрацездатних членів.

Соціальне забезпечення як суспільні відносини щодо матеріальної підтримки осіб, які зазнали соціального ризику, полягають у виплаті пенсій, допомог, наданні пільг і соціальних послуг, в основі свого існування мають конкретні, визначені законодавством обставини (дії), а учасниками таких відносин є - спеціалізовані страхові фонди, державні органи, комунальні та приватні заклади, що покликані надавати допомогу та догляд таким особам.

Необхідність викладення даної навчальної дисципліни пояснюється постійним удосконаленням правового регулювання відносин щодо соціального забезпечення, появою нових організаційно-правових форм, формуванням недержавних видів соціального забезпечення тощо.

Вивчення навчальної дисципліни «Право соціального забезпечення» передбачено і навчальним планом Чернігівського національного технологічного університету. Мета викладання даної навчальної дисципліни полягає у сприянні засвоєнню студентами фундаментальних знань щодо правовідносин з соціального забезпечення, вмінь і навичок застосовувати здобуті знання у правозастосовчій практиці, а також у формуванні наукового світогляду, правничого мислення, правосвідомості, правничої культури та інших якостей фахівця-юриста.

Особливість навчальної дисципліни «Право соціального забезпечення» полягає в тому, що від тих, хто її вивчає, вимагається засвоєння численних нормативно-правових актів. Студенту доводиться мати справу з декількома десятками нормативних актів різного рівня, починаючи від Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів, і закінчуючи відомчими нормативними актами, які як показує практика, мають важливе значення в організації соціального забезпечення.

Змістовий модуль 1.

Основні теоретичні положення права соціального забезпечення.

ТЕМА 1. Соціальне забезпечення як категорія права соціального забезпечення та його організаційно-правові форми

План

1. Соціальне забезпечення як фундаментальна категорія права соціального забезпечення.
2. Право на соціальне забезпечення та його гарантії.
3. Поняття, загальна характеристика організаційно-правових форм соціального забезпечення та їх види.
4. Державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії.

1. Соціальне забезпечення як фундаментальна категорія права соціального забезпечення.

Термін «соціальне забезпечення» вперше був офіційно використаний у Сполучених Штатах Америки – в Законі про соціальне забезпечення 1935 року. Соціальне забезпечення покликане забезпечити соціальну стійкість положення громадян в суспільстві незалежно від їх статусу і положення. Воно направлене на забезпечення нормальної життєдіяльності всіх членів суспільства.

Соціальне забезпечення, на думку Б.І. Сташківа, складається з кількох груп суспільних відносин: 1) відносини з формування фінансових коштів, що спрямовуються на соціальне забезпечення; 2) відносини з організації та управління соціальним забезпеченням; 3) відносини з безпосереднього надання фізичним особам відповідних видів соціального забезпечення з наперед визначених джерел фінансування.

За своєю економічною суттю соціальне забезпечення є розподільчими відносинами, у яких відбувається розподіл коштів страхових фондів та перерозподіл бюджетних коштів на потреби соціального забезпечення. Соціальна сутність полягає у вирівнюванні матеріального і соціального стану окремих категорій осіб шляхом установа для них матеріального забезпечення на рівні не нижчому за прожитковий мінімум. Правова суть полягає у правовому регулюванні соціального забезпечення та забезпеченні людині реалізації її права на соціальне забезпечення.

Традиційно складовими соціального забезпечення є:

- **джерела фінансування.** На потреби соціального забезпечення необхідні значні кошти, які спеціально накопичуються і виділяються на ці цілі. Спочатку вважали, що такими джерелами повинні бути державні кошти. Пізніше до них приєдналися кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування. І, нарешті, цей перелік доповнений коштами недержавного соціального забезпечення, але з останніх багато науковців виділяють лише кошти недержавних пенсійних фондів.

Указані джерела зобов'язані повністю задовольнити потреби сфери соціального забезпечення. Витрати плануються на календарний рік і корегуються при необхідності державою упродовж бюджетного року. Недостатність коштів змушує державу згортати деякі соціальні програми та ускладнювати умови надання соціального забезпечення за загально-обов'язковим державним соціальним страхуванням;

- **інфраструктура соціального забезпечення.** Вона включає мережу соціальних установ з надання соціальних послуг та установ з надання адміністративних соціальних послуг (виплата грошових сум, надання субсидій тощо). Сюди відносяться підприємства з виготовлення технічних засобів реабілітації, спеціалізовані медичні заклади тощо. Без такої інфраструктури здійснювати соціальне забезпечення практично неможливо. Джерела фінансування та інфраструктура соціального забезпечення виступають матеріальною базою для надання відповідного виду соціального забезпечення;

- **соціальні випадки.** Це обставини, при яких особа втрачає трудовий дохід повністю або частково, несе додаткові витрати, зовсім не має трудового доходу і через відсутність засобів до існування потребує матеріальної підтримки з боку суспільства. Ймовірність настання соціальних випадків (соціальні ризики) є приводом для збору і акумуляції фінансових засобів та прийняття відповідних нормативних актів. Саме настання соціального випадку є підставою для надання особі відповідного виду соціального забезпечення. Страхові випадки вичерпно закріплені в законодавстві про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а нестрахові випадки припускаються в законодавстві про державне соціальне забезпечення. Перелік таких обставин не є незмінним і постійно доповнюється. Зараз увага звертається на такі обставини, як малозабезпеченість, бідність і т.ін;

- **коло осіб.** Воно стосується осіб, які потрапили у важкі життєві ситуації і втратили джерела засобів до існування чи зазнали додаткових витрат або не мають необхідного прожиткового мінімуму. Перелік осіб, які мають право на певний вид соціального забезпечення, вичерпно зазначається в законі. Отримувачами соціального забезпечення виступають пенсіонери (за віком, за вислугу років, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника), малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми, сироти, ветерани війни і праці тощо;

- **мета надання забезпечення.** Нею виступають: 1) надання певного виду соціального забезпечення у разі втрати чи зниження доходів, понесення додаткових витрат, малозабезпеченості; 2) попередження, пом'якшення, усунення несприятливих наслідків соціального випадку; 3) вирівнювання матеріального стану осіб до рівня офіційно встановленого прожиткового мінімуму. Результатом соціального забезпечення є поліпшення життєвого рівня отримувачів соціального забезпечення, зниження соціальної напруги в суспільстві, поліпшення демографічної ситуації в Україні тощо;

- **види, форми і способи надання соціального забезпечення.** Соціальні випадки обумовлюють надання різних видів соціального забезпечення

(пенсій, соціальних (страхових і нестрахових) допомог, соціальних послуг). Соціальне забезпечення надається у грошовій (пенсії, допомоги, субсидії) та натуральній (натуральна допомога, соціальні послуги) формах. Способами розподілу матеріальних благ, зокрема, можуть бути: а) безоплатність багатьох видів соціального забезпечення; б) безеквівалентність, але з урахуванням в окремих випадках трудової діяльності в минулому; в) пільгові умови надання окремих видів соціальних послуг (безоплатно чи зі значною знижкою);

- порядок надання соціального забезпечення. Законодавством передбачені умови, за наявності яких особа має право на певний вид соціального забезпечення, порядок звернення та реалізації цього права.

Мету, джерела фінансування, коло осіб та підстави надання окремі вчені вважають збірним (єдиним) критерієм віднесення того чи іншого виду забезпечення до соціального. Ці чотири критерії більш доцільно використовувати при відмежуванні соціально забезпечувальних правовідносин від інших суспільних відносин, що регулюються іншими галузями права. Щодо змісту видів соціального забезпечення, то сформувалися дві точки зору: одні його розглядають у вузькому смислі і відносять до нього тільки пенсії, соціальні допомоги та соціальні послуги, а інші - у широкому смислі і додатково включають до нього безоплатну освіту, медичне обслуговування, соціальне житло, сприяння зайнятості та працевлаштуванню тощо. Зараз ця дискусія ведеться в рамках предмета права соціального забезпечення.

Соціальне забезпечення виступає об'єктом правового регулювання права соціального забезпечення і є серцевиною його змісту. Соціальне забезпечення – це сукупність суспільних відносин щодо спрямування частини суспільних фондів споживання на компенсацію фізичним особам у випадках і на умовах, передбачених законом, втрати трудового доходу і/або понесення додаткових витрат чи різниці між доходом та прожитковим мінімумом або відсутності засобів до існування, а також вартості отриманих соціальних послуг.

2. Право на соціальне забезпечення та його гарантії.

Право на соціальне забезпечення – це визнані міжнародним співтовариством та державою і зафіксовані в нормативних актах можливості людини в разі повної чи часткової втрати засобів до існування або понесення додаткових витрат, а також за станом здоров'я вимагати від уповноваженого на це суб'єкта конкретних видів соціального забезпечення з метою задоволення не нижче ніж на прожитковому рівні своїх фізіологічних, соціальних та духовних потреб.

Категорія «право на соціальне забезпечення» розглядається як збірне поняття, що включає всі види соціального забезпечення, які передбачені діючими нормативними актами та нормативними договорами. Конституція України у ст. 46 зафіксувала не право на соціальне забезпечення, а право на

соціальний захист. Конституційні норми соціальне забезпечення і соціальний захист розглядають як тотожні поняття.

Стаття 46 Конституції України складається з трьох частин: у першій частині дається приблизний перелік обставин, за наявності яких громадяни мають право на матеріальне забезпечення (соціальний захист), а в наступних двох частинах указані основні гарантії забезпечення цього права, а саме: а) фінансові джерела, тобто кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування, державного бюджету та інших фінансових джерел соціального забезпечення; б) наявна мережа державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними; в) усі соціальні виплати, що належать одній особі, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Гарантії права на соціальне забезпечення – це система взаємопов'язаних економічних, політичних, ідеологічних, соціальних та організаційних передумов, за наявності яких спеціальними (юридичними) засобами забезпечуються кожному рівні правові можливості для фактичної реалізації у повному обсязі належного особі права на конкретний вид соціального забезпечення.

Гарантії права на соціальне забезпечення класифікуються за: 1) формою реалізації; 2) формою закріплення; 3) способом захисту; 4) способом викладення в нормативно-правових актах прав у сфері соціального забезпечення; 5) видами правового статусу особи; 6) субординацією норм у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері соціального забезпечення; 7) способом дії; 8) ступенем державного забезпечення; 9) ступенем конкретизації; 10) підставою правового становища особи. У літературі можна знайти й інші критерії класифікації гарантій права на соціальне забезпечення.

Найбільш поширеною є класифікація гарантій права на соціальне забезпечення за своїм змістом чи характером дій. За цим критерієм вони поділяються на загальні (загальносоціальні) та власне правові, юридичні (спеціальні).

До загальних належать:

- **економічні гарантії.** Це економічні умови та засоби, які забезпечують особі здійснення права на соціальне забезпечення. Вони є визначальними в системі загальних гарантій, оскільки створюють такі матеріальні умови, які забезпечують найбільш повне задоволення постійно зростаючих матеріальних і духовних потреб особи. Економічні гарантії складають ті фактори й умови, які сприятливо впливають на економічний розвиток країни, дають можливість створити матеріальну базу (соціальні фонди) для здійснення соціальних виплат, наданих соціальних послуг, а саме: 1) стала економіка, що розвивається по висхідній; 2) стійка грошова система та відсутність інфляції; 3) наявність відповідних виробничих потужностей; 4) свобода економічної діяльності і господарська самостійність; 5) визнання і захист різних форм власності; 6) соціальна спрямованість економіки;

7) постійне зростання продуктивності праці; 8) продумана цінова політика та ін. Вказані гарантії знайшли своє відображення в статтях 13, 41, 95 та інших Конституції України;

- **ідеологічні гарантії.** Їх ще називають духовними, оскільки базуються на системі культурних цінностей та вірі в добро і справедливість. Ідеологічні гарантії розглядають як ідеологічні умови та засоби, що забезпечують здійснення права на соціальне забезпечення. До їх числа відносять ідеологічну багатоманітність, заборону на монополізацію ідеології та розпалювання соціальної, расової, національної і релігійної ворожнечі, доступність освіти, загальну та правову культуру тощо. Прикладом цих гарантій є різні концепції моделей соціального забезпечення громадян та прийняті партіями програми здійснення соціальної політики в сфері соціального забезпечення;

- **політичні гарантії.** Це політичні умови та засоби, що забезпечують безперешкодне здійснення людьми права на соціальне забезпечення. Вони передбачають створення таких умов, за яких вільно можуть функціонувати не тільки політичні партії, але й громадські об'єднання, які займаються проблемами вразливих верств населення, а також залучення громадян до управління справами держави в сфері соціального забезпечення та захисту. Політичні гарантії базуються на політичній стабільності суспільства, сильній державній владі, яка спроможна втілювати в життя соціальні програми, соціальних обов'язках держави перед своїми громадянами, чіткому визначенні повноважень державних органів у соціальній сфері як по вертикалі, так і по горизонталі;

- **соціальні гарантії.** Вони тісно пов'язані з економічними гарантіями і через це говорять про соціально-економічні гарантії або розглядають у рамках економічних гарантій. Соціальні гарантії - це соціальні засоби й умови здійснення особою права на соціальне забезпечення. Вони здійснюються за такими параметрами: 1) держава мусить забезпечити кожному працюючому громадянину прийнятний рівень добробуту за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання в підприємницьку діяльність; 2) задоволення специфічних колективних потреб суспільства в освіті, вихованні дітей, проведенні культурно-освітницької роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я, розвитку фізичної культури; 3) зближення рівнів життя різних груп населення через призначення пенсій і допомог та надання соціальних послуг. Такими гарантіями є відсутність гострих соціальних конфліктів у суспільстві, максимальна зайнятість населення, відсутність моральної та духовної деградації в суспільстві тощо;

- **організаційні гарантії.** Це організаційні засоби й умови діяльності державних органів, їх посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов громадянам для реального користування правами в сфері соціального забезпечення. До них належать: 1) продумана і доступна кожному мережа органів і установ системи соціального захисту

населення; 2) сучасна матеріально-технічна база соціальних служб, за допомогою якої можна надавати увесь комплекс соціальних послуг; 3) наявність кваліфікованих кадрів, здатних професійно виконувати покладені на них обов'язки; 4) налагоджена система інформування громадян про належні їм права в сфері соціального забезпечення.

До юридичних належать:

- конституційний механізм захисту права на соціальне забезпечення, що закріплений у Конституції України і включає: 1) проголошення України соціальною державою (ст.1); 2) загальні засади конституційного ладу, що закріплені в розділі I Конституції України (ст.ст. 1-19); 3) рівність щодо реалізації права на соціальне забезпечення (ст.21); 4) організаційно-правові гарантії права на соціальне забезпечення (ст.ст. 75-131, 147-153); 5) правовий статус особи (ст.ст. 27-54);

- поновлення порушеного права людини на соціальне забезпечення шляхом звернення до суду чи до позасудових органів;

- норми права, що регулюють суспільні відносини в сфері соціального забезпечення;

- принципи права;

- самозахист;

- правова регламентація діяльності органів соціального захисту населення;

- права людини;

- державні соціальні гарантії;

- юридична відповідальність;

- правова культура.

3. Поняття, загальна характеристика організаційно-правових форм соціального забезпечення та їх види.

У науковій літературі під організаційно-правовими формами розуміють:

- спосіб організації системи матеріального забезпечення та соціального обслуговування в разі настання соціального ризику;

- зовнішнє вираження соціально-забезпечувального надання як предмета матеріального соціально-забезпечувального правовідношення;

- спосіб здійснення права осіб на соціальне забезпечення;

- юридично закріплену систему способів та умов реалізації державних соціально-аліментарних зобов'язань, що виражається в нормативно встановленому порядку формування фондів соціального забезпечення та управління органами соціального забезпечення в процесі розподілу коштів на відповідні цілі;

- сукупність юридичних, фінансових, організаційних заходів, спрямованих на акумуляцію коштів із наступним їх розподілом серед вразливих груп населення.

В Україні функціонує три організаційно-правові форми соціального забезпечення, а саме: 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування; 2) державне соціальне забезпечення; 3) недержавне соціальне забезпечення. Підставою для виділення цих форм є такий критерій, як фінансові джерела соціального забезпечення.

Направлення коштів з одного фінансового джерела в інше не створює нової організаційно-правової форми соціального забезпечення, наприклад, змішаної.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування є одним із механізмів реалізації конституційного права на соціальне забезпечення. Завданням страхування є підтримання добробуту громадян та їх сімей у визначених законодавством випадках. Визначення загальнообов'язкового державного соціального страхування подано в ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Воно тлумачиться як система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Основи не дають вичерпного переліку видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, але називають основні з них залежно від страхового випадку, а саме: 1) пенсійне страхування; 2) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; 3) медичне страхування; 4) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; 5) страхування на випадок безробіття.

Основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до Основ є внески роботодавців і застрахованих осіб. Бюджетні та інші джерела коштів, необхідні для здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування, передбачаються законами про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Державне соціальне забезпечення за рахунок бюджетних коштів має централізований характер, який знаходить своє вираження в тому, що, коло забезпечуваних осіб, а також види забезпечення встановлюються виключно законами України, а обсяги фінансування чітко закріплюються щорічно в Державному бюджеті України.

Воно стосується осіб, які отримують забезпечення у зв'язку зі специфікою їхньої суспільно корисної діяльності, в період якої вони не підлягали обов'язковому соціальному страхуванню, а також усього

населення, якому надаються певні види соціального забезпечення без будь-якого зв'язку з трудовою діяльністю.

Недержавне соціальне забезпечення. З метою розширення бази соціального захисту населення заохочуються різні види недержавного (приватного) соціального забезпечення, основу якого становить недержавне пенсійне забезпечення.

Правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні регламентуються Законом України від 9 липня 2003 року "Про недержавне пенсійне забезпечення". Розрізняються три типи недержавного пенсійного забезпечення: 1) забезпечення пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів; 2) забезпечення страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; 3) забезпечення банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

У свою чергу, недержавні пенсійні фонди поділяються на такі види: 1) відкриті пенсійні фонди; 2) корпоративні пенсійні фонди; 3) професійні пенсійні фонди.

Змішане соціальне забезпечення окремих категорій громадян. Останнім часом почала складатися змішана форма соціального забезпечення, коли одні видатки повністю фінансуються за рахунок бюджетних коштів, а інші покриваються відповідними страховими фондами.

4. Державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії.

Державні соціальні стандарти - встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Соціальні норми і нормативи - показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги.

Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку.

За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи споживання - розміри споживання в натуральному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць, за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

нормативи забезпечення - визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;

нормативи доходу - розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи раціонального споживання - рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

нормативи мінімального споживання - соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг виходячи з соціальних або фізіологічних потреб;

статистичні нормативи - нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум - вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування (далі - набір продуктів харчування), а також мінімального набору непродовольчих товарів (далі - набір непродовольчих товарів) та мінімального набору послуг (далі - набір послуг), необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення:

- дітей віком до 6 років;
- дітей віком від 6 до 18 років;
- працевдатних осіб;
- осіб, які втратили працевдатність.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. До числа основних державних соціальних гарантій включаються:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121.
3. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Про прожитковий мінімум. Закон України від 15 липня 1999 року № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 38. – ст. 348.
5. Головощенко О.С. Європейський соціальний простір: проблеми формування / О.С. Головощенко, М.Г. Окладна // Юридичний науковий електронний журнал.- 2015.- № 3.- С 12-14.
6. Жуковська А. Ю. Соціальна і гуманітарна політика : навчальний посібник / Жуковська Аліна Юріївна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 250 с.
7. Колосовська І. Сучасні підходи до реформування соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери/ І. Колосовська // Ефективність державного управління . Зб.наук.праць.-2015.- Вип. 43.- С 152-158.
8. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демо- графії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.
9. Соціальна політика в Україні: реалії та перспективи оновлення / За ред. В.Г.Никифоренка - Монографія / МОН України. Одеський над. Економічний унів-тет. Одеса, 2015. - 363 С.
10. Піддубна М.М. Суть і значення соціального забезпечення у побудові соціальної держави / М.М. Піддубна, О.І. Кисельова // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 21-22 травня 2015 р..- Суми: СДУ, 2015.- С. 216-219.
11. Побережний О. В. Соціальна політика держави в контексті трансформаційних процесів / О. В. Побережний // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. - 2010. - Вип. 1. - С. 216-221.
12. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.
13. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, С. М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т. А. Занфірової, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Х. : ФІНН, 2012. – 640 с.
14. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи : навч.-наук. вид. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П.

Трощинський, П. К. Ситник та ін. ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К.; Львів : НАДУ, 2012. – 368 с.

15. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі : монографія. – К. : ППК ДСЗУ, 2010. – 178 с.

16. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики: Навч. посіб. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

17. Собченко В. В. Історико-національні етапи розвитку соціального захисту населення / В. В. Собченко / Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 216-229.

18. Соціальний захист населення України : Навч. посіб. / [авт. кол. І. Ф. Гнибіденко, М. В. Кравченко, О. М. Коваль та ін.]; за заг. ред. М. В. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : Вид-во «Фенікс», 2010. – 212 с.

19. Сташків Б.І. Вступ до права соціального забезпечення: навч.посібник. Чернігів, Десна, 2014.-С 5-167.

20. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: навч.посібник, Київ, «Знання», 2005. – С. 14-20, 40-66.

21. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.- 692 с.

22. Ярошенко О.М. Солідарність засаднича категорія соціального забезпечення // Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства : матеріали ІV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2015 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2015. – 354 с.

ТЕМА 2. Право соціального забезпечення як самостійна галузь права

План

1. Поняття, предмет, метод і система права соціального забезпечення.
2. Галузеві принципи права соціального забезпечення.
3. Джерела і форми права соціального забезпечення.
4. Поняття, ознаки, види та елементи правовідносин у сфері соціального забезпечення.
5. Відповідальність у сфері соціального забезпечення.

1. Поняття, предмет, метод і система права соціального забезпечення.

Право соціального забезпечення – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають при наданні на відповідних умовах і в певному порядку державними і недержавними органами фізичним особам, які перебувають у складних юридично значимих ситуаціях і не мають достатніх засобів до існування, безплатно чи на пільгових умовах

різних видів матеріального забезпечення зі спеціально створених для цього фондів.

Під предметом права соціального забезпечення, як і в інших галузях права, розуміють певну сукупність однорідних відносин, які піддаються правовому регулюванню. До структури предмета права соціального забезпечення входять такі елементи: а) особи, які потребують допомоги, і ті, хто може надати таку допомогу; б) предмети, з приводу яких виникають ці відносини (гроші, речі, знижки, послуги); в) соціальні факти, тобто обставини, що мали місце в певний час та за відповідних умов, які прямо чи побічно впливають на соціальні зв'язки людей щодо матеріальної підтримки окремих з них; г) практична діяльність (поведінка) осіб у сфері соціального забезпечення.

Суспільні відносини, що регулюються правом, поділяють на три основні групи: майнові, управлінські та охоронні. Усі ці групи входять до предмета правового регулювання права соціального забезпечення, але серед них головне місце відводиться майновим відносинам, тобто таким, що пов'язані з наданням фізичним особам різних видів соціального забезпечення.

До предмета права соціального забезпечення входять такі суспільні відносини:

- з приводу формування соціальних фондів, з яких надаються різні види соціального забезпечення;
- щодо забезпечення фізичних осіб пенсіями за віком, у зв'язку з інвалідністю, у зв'язку з втратою годувальника, за вислугу років та достроковими пенсіями;
- із забезпечення фізичних осіб допомогами;
- стосовно надання фізичним особам соціальних послуг;
- щодо здійснення компенсаційних виплат і надання субсидій та пільг за системою соціального забезпечення окремим категоріям громадян;
- з приводу утримання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, у дитячих закладах інтернатного типу;
- щодо утримання дітей у дитячих закладах безоплатно чи з частковою оплатою;
- щодо надання безоплатно чи із знижкою медичної допомоги і лікування, забезпечення ліками;
- стосовно забезпечення житлом малозабезпечених осіб безоплатно чи із значною знижкою;
- з приводу безоплатного харчування учнівської молоді;
- щодо розподілу гуманітарної допомоги серед найбільш вразливих верств населення;
- з приводу недержавного пенсійного забезпечення (добровільного соціального страхування);
- з надання благодійної допомоги малозабезпеченим громадянам;

– з приводу матеріального забезпечення через інститути громадянського суспільства.

До предмета псз також входять процедурні відносини, що виникають у зв'язку: а) із встановленням юридичних фактів, без яких не може виникнути матеріальне правовідношення; б) з реалізацією фізичною особою права на окремий вид сз; в) з оскарженням рішення посадової особи чи органу сз в адміністративному порядку.

Предмет права соціального забезпечення – це групи суспільних відносин, об'єднані цільовим призначенням, які виникають у зв'язку з акумулюванням і розподілом коштів із соціальних фондів через систему соціального забезпечення.

Метод – слово грецького походження, що означає шлях дослідження, спосіб пізнання. У праві він розглядається як закріплені у юридичних нормах прийоми впливу на суспільні відносини.

У праві соціального забезпечення використовуються два основні методи правового регулювання: диспозитивний та імперативний. Під диспозитивним розуміють децентралізований спосіб впливу на суспільні відносини, за якого правове регулювання здійснюється на засадах автономії, координації юридичної рівності суб'єктів, їхньої невідповідності між собою. Імперативний метод – це централізований спосіб впливу на суспільні відносини, що базується на відносинах субординації (підпорядкування) між учасниками цих відносин. За допомогою диспозитивного методу в більшості випадків регламентується поведінка громадян, а імперативного – компетенція органів соціального захисту.

Правове регулювання суспільних відносин у сфері сз здійснюється за допомогою таких прийомів, як дозвіл, припис, заборона.

Дозвіл – це наділення фізичної особи (громадянина) такими правами, які дають їй можливість на свій розсуд претендувати чи ні на конкретний вид соціального забезпечення на умовах і в порядку, що вказані в законі чи договорі.

Припис (наказ) – це обов'язок громадянина чи органу соціального захисту населення вчинити вказані в законі дії. Так, норми права зобов'язують орган соціального захисту за наявності законних підстав надати особі конкретний вид соціального забезпечення. Закон приписує пенсіонеру повідомляти орган соціального захисту про обставини, що спричиняють зміну розміру пенсії або припинення її виплати. На підопічних будинків-інтернатів покладається обов'язок дотримуватися правил внутрішнього розпорядку в цих соціальних закладах.

Заборона – це покладання на суб'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин обов'язку утримуватися від вчинення конкретних дій. Цей прийом правового регулювання у праві соціального забезпечення застосовується рідко і найчастіше закріплюється в нормі права не прямо, а опосередковано, наприклад, заборона підприємствам і організаціям видавати недостовірні документи.

Система права соціального забезпечення складається із загальної та особливої частин.

Загальна частина права соціального забезпечення складається із загальних правових інститутів, норми яких відображають специфіку цієї галузі. Можна виділити такі структурні елементи Загальної частини права соціального забезпечення:

- предмет правового регулювання, завдання галузі та галузеві принципи;
- інститут правосуб'єктності, що регламентують правовий статус суб'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин і, в тому числі, їхні основні права й обов'язки у сфері соціального забезпечення;
- інститут соціальних ризиків та юридичних фактів у сфері соціального забезпечення;
- інститут стандартів у сфері соціального забезпечення;
- інститут нормативних актів (джерел) права соціального забезпечення.

В Особливій частині, крім правових інститутів, можна виділити ще підгалузі права соціального забезпечення, а саме: пенсійне право, допомогове право, соціально-обслуговуюче право.

2. Галузеві принципи права соціального забезпечення.

Принципи права соціального забезпечення - це зумовлені природними правами людини основні положення, які виступають орієнтирами у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері соціального забезпечення фізичних осіб та визначають суть, зміст і механізм функціонування цієї галузі права.

До галузевих принципів права соціального забезпечення відносяться:

1. Принцип законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального забезпечення. Відповідно до п. 6 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці й зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; екологічної безпеки. Законами закріплені основи соціального страхування, його види, принципи збору і витрачання коштів на соціальні потреби, права людини у соціальній сфері; порядок утримання непрацездатних у стаціонарних закладах та обслуговування їх за місцем проживання. Нормативними актами найвищої юридичної сили визначаються умови надання різних видів матеріального забезпечення та їхні розміри, затверджуються соціальні стандарти тощо. Підзаконними актами лише встановлюється механізм реалізації людиною наданого їй законом права на конкретний вид забезпечення.

2. Принцип урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального забезпечення. Ст. 9 Конституції України передбачає, що

чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Найбільш поширеними є такі способи впровадження і врахування міжнародних норм щодо соціального забезпечення: а) врахування у внутрішньому законодавстві міжнародного досвіду усфері названого забезпечення (міжнародних актів, до яких Україна приєдналася); б) включення норм таких договорів до українського законодавства повністю або частково; в) безпосереднє застосування норм права, що містяться у ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорах. Конвенції і рекомендації є формою міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення.

3. Принцип суспільної доцільності соціального забезпечення відповідно до соціальних ризиків. Соціальним забезпеченням охоплюється не все населення країни, а лише певні категорії осіб, що потрапили в складні життєві ситуації. У нормативних актах, як правило, – це закони, перелічені соціальні ризики, які ведуть до потреби державної підтримки в разі настання соціального випадку (старість, народження, інвалідність, хвороба, безробіття і т. ін.).

4. Принцип усезагальності права на соціальне забезпечення. Законодавство України встановлює рівну й однакову для кожного можливість у разі настання конкретних соціально значимих обставин отримати певні види соціального забезпечення незалежно від раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі тощо. Правовою базою для цього принципу є ст.ст. 24 і 46 Конституції України.

У ст. 46 Основного Закону зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист. Виходячи з буквального тлумачення слова *громадяни* можна зробити висновок, що негромадяни такого права не мають. Насправді соціальним захистом охоплені всі фізичні особи, які перебувають на території України. Цей принцип вказує на суб'єктів права на зазначене забезпечення. Ними є всі громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства незалежно від підстав знаходження на території країни. Законодавство про соціальне забезпечення не містить жодного винятку з цього правила.

5. Принцип універсальності, диференціації та розмаїття видів соціального забезпечення. Інколи його ще визначають як *забезпечення громадян у всіх випадках втрати працездатності, множинність видів такого забезпечення*.

Під універсальністю розуміють забезпечення фізичних осіб у всіх випадках непрацездатності і втрати джерел до існування не з їхньої вини чи понесення додаткових витрат в обставинах, які держава вважає соціально значимими. Норми права зазначеного забезпечення надають юридичне значення таким фактичним обставинам, як: хвороба, безробіття, старість (досягнення пенсійного віку), трудове каліцтво чи професійне захворювання.

Як юридичні факти вони призводять до виникнення, зміни чи припинення соціально забезпечувальних відносин.

Нормативні акти передбачають диференціацію видів, умов і рівня (норм) названого забезпечення залежно від низки соціально значимих обставин, що характеризують, зокрема, суб'єктивні властивості особи та її сім'ї (стать, вік, сімейний стан, наявність утриманців тощо), трудову діяльність (тривалість трудового (страхового) стажу, розмір заробітної плати), характер зазначеної діяльності (зайнятість на підземних роботах, роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці, специфіка професії), місцевість, де живе людина (гірські населені пункти), нужденність.

Множинність видів соціального забезпечення (багато авторів розглядають його як самостійний принцип зазначеного права) виявляється в тому, що в разі настання того чи іншого соціального випадку держава надає особі матеріальну підтримку різними способами (пенсії, допомоги, компенсації, соціальні послуги тощо).

6. Принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом. Він означає, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, передбаченого законом. Закріплений цей принцип у ст. 46 Конституції та конкретизований у поточному законодавстві. У перехідний період цей принцип не діє, хоча відповідні нормативні акти приймаються і розрахунки провадяться.

7. Принцип незмешуваності змісту й обсягу соціальних виплат і послуг при прийнятті нових законів. Відповідно до ст. 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод.

8. Безповоротність виплачених грошових сум та вартості наданих соціальних послуг. Соціальне забезпечення фізичних осіб здійснюється безкоштовно чи з частковою оплатою окремих соціальних послуг. Воно не передбачає в майбутньому відшкодування зазначених коштів. Суспільство ці витрати бере на себе за рахунок сплачених раніше внесків і податків та бюджетних коштів. Законом лише передбачено стягнення надміру виплачених сум пенсій, допомог і компенсацій, а також повернення незаконно отриманих виплат і вартості наданих послуг та пільг.

3. Джерела і форми права соціального забезпечення.

Джерела права соціального забезпечення – це витoki формування цієї галузі права, система факторів, які визначають зміст і форми вираження правових норм у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення.

Форми права соціального забезпечення – це способи (прийоми, засоби) внутрішньої організації та зовнішнього вираження норм права, які

регулюють суспільні відносини у сфері соціального забезпечення населення. Розрізняються дві форми закріплення норм права соціального забезпечення: нормативно-правовий акт та нормативно-правовий договір.

Нормативно-правовий акт – це виданий компетентними державними органами правовий акт, що наділений державно-владним характером, має офіційно-документальну форму, містить обов'язкові правила поведінки і гарантований примусовою силою держави.

До форм права соціального забезпечення належать такі нормативно-правові акти:

1. Закони України. Закон – це нормативний акт, що прийнятий Верховною Радою України і наділений найвищою юридичною силою. Всеукраїнським референдумом не можуть прийматися закони у сфері соціального забезпечення населення, оскільки такі закони пов'язані з бюджетом, а відповідно до ст.74 Конституції України не допускається референдуму щодо законопроектів з питань бюджету. Закони регулюють найбільш важливі, корінні суспільні відносини і встановлюють принципові положення правового регулювання у сфері соціального захисту населення. Вони поділяються на основні, кодифіковані та поточні.

2. Укази Президента України. Як глава держави, Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази й розпорядження, які є обов'язковими для виконання на території України. Ненормативні укази та розпорядження не є формами права соціального забезпечення. Формами права є тільки нормативні укази, які містять норми, що стосуються матеріального забезпечення й соціального захисту різних верств населення. Укази Президента України в деяких випадках коригували соціальні виплати, встановлювали довічні стипендії та інші виплати соціального характеру. Указами затверджуються положення про центральні органи виконавчої влади у сфері соціального захисту населення.

3. Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України. Постанови приймаються Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, колегіями міністерств і відомств, Конституційним Судом України, Пленумом Верховного Суду України, Пленумом Вищого господарського суду, судьями, прокурорами і та ін. Більшість з них мають індивідуальний характер. Формою права виступають нормативні постанови Кабінету Міністрів України з питань забезпечення соціально-економічних прав громадян, праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, розробки і здійснення програм соціального і культурного розвитку України. Постановами Кабінету Міністрів деталізуються і конкретизуються положення законів і встановлюється порядок їхньої реалізації. Ними регламентується порядок призначення окремих видів пенсій і допомог, встановлюється коло осіб, які мають право на конкретний вид соціального забезпечення тощо.

4. Накази міністерств і відомств та центральних органів із спеціальним статусом.Формою права соціального забезпечення є накази

нормативного характеру, тобто такі, які містять загальні правила поведінки і поширюють свою дію на невизначене коло осіб. Наказами часто затверджуються положення, інструкції, порядки та інші документи. Крім наказів, що видані одним органом, видаються спільні накази кількох відомств, накази, як правило, спрямовані на реалізацію і конкретизацію законів України, Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України і не можуть їм суперечити.

5. Рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. За рахунок власних коштів можуть встановлювати додаткові види соціального забезпечення. За їхніми рішеннями призначаються одноразові допомоги, створюється мережа соціальних служб, надаються соціальні послуги, що не передбачені державними соціальними стандартами.

Крім нормативно-правових актів, формою права соціального забезпечення є нормативно-правовий договір. Під **договором** розуміють угоду між сторонами про встановлення, зміну чи припинення взаємних юридичних прав і обов'язків у сфері соціального забезпечення. Він, як правило, приймається на підставі типового договору, у підготовці якого брали участь компетентні органи і який містить норми права загального характеру.

4. Поняття, ознаки, види та елементи правовідносин у сфері соціального забезпечення.

Правовідносини в сфері соціального забезпечення – це суспільні відносини, що виникають відповідно до норм права соціального забезпечення, на підставі яких наділені суб'єктивними правами і обов'язками надавачі і отримувачі соціальних благ за наявності відповідних юридичних фактів вступають між собою в правові зв'язки з приводу надання конкретного виду соціального забезпечення чи вирішення пов'язаних з ним процедурних питань.

Соціально-забезпечувальними правовідносинами є всі відносини, що врегульовані нормами права соціального забезпечення і виникають з приводу всіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, державного соціального забезпечення та недержавного соціального забезпечення.

У навчальній літературі дається різний перелік ознак правовідношення з соціального забезпечення. Так, Болотіна Н.Б. до них віднесла такі: 1) має комплексний характер, що зумовлено комплексним характером соціальних ризиків; 2) воно об'єднане єдиною цільовою спрямованістю – здійсненням соціального захисту населення; 3) має єдину юридичну модель; 4) регулятивне; 5) є матеріальним за змістом; 6) є правовідношенням активного типу.

Правовідносинам у сфері соціального забезпечення, як і в інших галузях права, притаманні такі риси:

1. Правовідносини є особливим різновидом суспільних відносин у сфері соціального забезпечення. На ранніх стадіях свого зародження об'єднання людей (роди, племена, общини) мусили думати про непрацездатних, насамперед, про дітей і жінок. Пізніше ця турбота поширилася на стариків та інвалідів. З виникненням державності з'явилося і право, яке поступово почало втручатися в природний процес взаємодопомоги людей у разі настання складних життєвих ситуацій.

2. Правові відносини в сфері соціального забезпечення складаються на підставі норм права. Норми права соціального забезпечення передбачають умови виникнення, зміни та припинення правовідносин у цій галузі права. Лише через правовідношення реалізуються норми права соціального забезпечення. Немає норми права — немає і відповідного правовідношення.

3. Правовідношення є вольовим суспільним відношенням. Правовідношення в сфері соціального забезпечення виникає через волевиявлення його учасників: фізична особа звертається до органу соціального забезпечення з проханням призначити пенсію, допомогу чи надати соціальну послугу, а компетентний орган, керуючись нормою права, вирішує питання по суті.

4. Правовідносини в сфері соціального забезпечення характеризуються індивідуальним зв'язком між його суб'єктами. Цей зв'язок проявляється в такому: 1) учасники правовідношення персоніфіковані, тобто названі поіменно. 2) суб'єкти права мають персональні права й обов'язки. 3) наявність індивідуального об'єкта, з приводу якого виникло правовідношення.

5. Правовідносини в сфері соціального забезпечення охороняються державою. Покладені на суб'єктів правовідносин обов'язки, як правило, виконуються ними добровільно і відповідно до вимог норм права соціального забезпечення. У випадку порушення диспозиції норми права настає відповідальність, що передбачена санкцією правової норми.

Соціально-забезпечувальні правовідносини групують:

- за предметом правового регулювання (цільовим призначенням або генетичним і функціональним зв'язком чи за місцем у механізмі правового регулювання) — на матеріальні (основні) та процедурні (похідні).

- характером здійснюваних функцій (залежно від елемента юридичної норми (диспозиції або санкції), на основі якого виникають правовідносини чи за змістом або способом реалізації прав чи характером впливу) — регулятивні та охоронні.

- ступенем визначеності учасників правовідношення (характером індивідуалізації, конкретизації суб'єктів) — відносні й абсолютні.

- характером дії зобов'язаної особи — активні й пасивні.

- кількісним складом суб'єктів — прості (правовідносини тільки між двома учасниками) і складні (правовідносини між трьома і більше учасниками).

- розподілом прав і обов'язків між суб'єктами правовідношення — односторонні (кожен з учасників щодо іншого має тільки право чи обов'язки) і двосторонні (кожна із сторін має як права, так і обов'язки).

- часом (строками) дії — постійні, періодичні та разові;

- характером правовідношення, що визначається метою правовідношення, — для призначення чи надання конкретного виду соціального забезпечення або для розгляду спору з питань соціального забезпечення;

- формами соціального забезпечення — правовідносини з приводу: 1) загальнообов'язкового державного соціального страхування; 2) державного соціального забезпечення за рахунок бюджетних коштів; 3) змішаного соціального забезпечення окремих категорій громадян; 4) недержавного соціального забезпечення;

- видами соціального забезпечення — правовідносини щодо пенсійного забезпечення, надання грошових допомог, компенсацій, субсидій і пільг та соціальних послуг.

5. Відповідальність у сфері соціального забезпечення.

Юридична відповідальність у праві соціального забезпечення – це передбачені галузевими нормами заходи, що спрямовані на позбавлення особи благ особистого, організаційного чи майнового характеру за порушення чи неефективне використання соціально-забезпечувальних норм.

Суб'єктами соціально-забезпечувальних правовідносин виступають надавачі і отримувачі соціальних благ. Відповідальність, згідно з нормами права соціального забезпечення, несуть фізичні особи, які претендують на певні види соціального забезпечення чи отримують їх. За порушення вимог норм права соціального забезпечення надавачі (органи соціального забезпечення) несуть відповідальність, що передбачена іншими галузями права (трудового, цивільного, кримінального, адміністративного).

Накладення певного стягнення передбачає дотримання спеціальної процедури, що не властиве для негативних наслідків права соціального забезпечення. Наприклад, пенсія за віком призначається з дня, що настає за днем досягнення пенсійного віку, якщо звернення за пенсією відбулося не пізніше трьох місяців з дня досягнення пенсійного віку. Коли особа звернеться через півроку, то пенсія буде призначена з дня звернення. Особа понесе збитки (неотримана пенсія) через неефективне використання ст.45 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”. Цією статтею подібні правила передбачені для осіб, які бажають отримувати пенсію по інвалідності чи в зв'язку з втратою годувальника. У цих випадках не передбачено дотримання спеціальної процедури і прийняття відповідного рішення.

Особливості цивільно-правової відповідальності: 1) майновий характер; 2) стягується на користь потерпілої сторони; 3) компенсаційна природа, тобто спрямована на відновлення майнової сфери потерпілого.

Юридичною підставою цивільно-правової відповідальності є закон, а фактичною – склад цивільно-правового правопорушення, що настає за таких умов: 1) протиправної поведінки (дії чи бездіяльності) особи; 2) шкідливого результату такої поведінки (шкоди); 3) причинного зв'язку між протиправною поведінкою і шкодою; 4) вини особи, яка заподіяла шкоду. Формами цивільно-правової відповідальності є відшкодування збитків (загальна форма), сплата неустойки, втрата завдатку, конфіскація майна тощо (спеціальна форма).

Адміністративна відповідальність. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за:

- порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст.165¹);

- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165³);

- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст.165⁴);

- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст.165⁵);

- перешкоджання уповноваженим особам органів доходів і зборів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у проведенні перевірок (ст.188²³).

Указаний кодекс стосується публічно-правових справ про накладення адміністративних стягнень.

Кримінальна відповідальність. Чинний Кримінальний кодекс не виділяє окремого розділу або окремих статей, які б передбачали самостійну кримінальну відповідальність за вчинення протиправних дій певним колом спеціальних суб'єктів, а саме працівниками органів соціального забезпечення. Особи, які працюють в установах та організаціях соціального забезпечення та які зі змісту своєї компетенції (повноважень) та характеру вчинюваних дій, всупереч інтересам служби вчиняють суспільно небезпечні діяння, що мають ознаки конкретного складу злочину, передбаченого КК України, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочини, наприклад, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), зловживання впливом (ст. 369² КК України).

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №46 . — Ст. 403.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 49-51. - ст. 376.
5. Андріїв В.В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / В.В.Андріїв. – Луганськ, 2011. – 23с.
6. Бондарук М. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку / М. Бондарук. – Чернівці: Рута, 2002. – 247 с.
7. Бурак В. До питання про джерела права соціального забезпечення/ В. Бурак // Вісник Львівського університету. Серія : Юридична література № 38. – С. 362-369.
8. Горбатенко О.В. Становлення та розвиток вчення про правовідносини у сфері соціального забезпечення / О.В. Горбатенко / Економіка та право. Науковий журнал. – 2012. - № 2 (33). – С. 52-58.
9. Горбатенко О.В. Щодо змісту правовідносин з пенсійного забезпечення / О.В.Горбатенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 19. – С. 11-14.
10. Гурик А.Ю. Поняття та характерні риси пенсійних правовідносин державних службовців у сучасних умовах / А.Ю.Гурик // Наука і правоохорона. – 2013. - № 1 (19). – С. 133-138.
11. Казанчан А.А. Принципи права соціального забезпечення України/А.А. Казанчан// Вісник Одеського національного університету. Серія Правознавство. – Одеса, 2011. – Т.16, Вип. 3. – С. 122-127.
12. Кобернюк С.В. Джерела права соціального забезпечення: дія в просторі / С.В. Кобернюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Юридичні науки”. – 2013. – Вип. 5. Том 1. – С. 111 – 113.
13. Корнева П.М. Щодо механізму реалізації принципу справедливості в соціальному забезпеченні/ П.М. Корнева// Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 172-175
14. Ласько І. Класифікація джерел права соціального забезпечення України / І. Ласько // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 47. – 2008.- С.117-123.

15. Пенсійні правовідносини в Україні: монографія (Н.М. Хуторян, Я.В. Сімушкіна, М.П. Стадник, А.А. Ширант, М.М. Шумило). К: вид. «Юридична думка», 2013.-276 с.

16. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.

17. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичні аспекти: монографія (В.В. Андрійів, О.В. Москаленко, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко).- Х.:вид. «ФІНН», 2011-280 с.

18. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія / Хуторян Н. М., Вишновецька С. В., Дріжчана С. В., Іншин М. І., Кравчук Т. В., Коробенко Н. П., Лаврів О. Я., Лазор Л. І., Сімутіна Я. В., Стадник М. П., Скоробагатько А. В., Татаренко Г. В., Швець В. О., Шумило М. М. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. М. Хуторян. — К. : Ін Юре, 2012. — 540 с.

19. Рошканюк В.М. Процедурні та процесуальні правовідносини у праві соціального забезпечення / В.М.Рошканюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. Вип. 25, 2014. – С. 107-110.

20. Сільченко С.О.Щодо поняття «загальнообов'язкове державне соціальне страхування» / С.О.Сільченко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. - № 6. – С. 87-90.

21. Стаховська Н.М. Відносини в праві соціального забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Н.М.Стаховська. – К., 2000. – 21с.

22. Сташків Б.І Проблеми предмета та системи права соціального забезпечення: навч.видання, Чернів, 2012.-с 237.

23. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: навч.посібник, Київ, «Знання», 2005.-с 67-294 .

24. Сташків Б.І. Поняття методу та правового режиму права соціального забезпечення: навч.видання, Чернігів, 2011.- 88 с.

25. Сташків Б.І. Строки у праві соціального забезпечення: навч.видання.Чернігів, 2010.- 88 с.

26. Сташків Б.І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення: монографія, Чернігів, 2008.- 260 с.

27. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.- 692 с.

28. Чернявська Г.П. Процедурні правовідносини соціального забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Г.П.Чернявська. – К., 2014. – 19с.

29. Ширант А.А. Принципи пенсійного забезпечення: монографія. К.: ДІА,2012. - 192 с.

30. Шумило М.М. Криза джерел права соціального забезпечення як причина кодифікації пенсійного законодавства / М.М. Шумило // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Зб. праць. – К.: 2010. – Вип.29. – С. 281-286.

31. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. К.: «Ніка-Центр», 2016.-680 с.

32. Шумна Л. До проблеми принципів інституту соціального обслуговування/ Л. Шумна// Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки: матер. І Всеукр. наук. - практ. конф. (за заг. ред. І.Г. Богатирьова. – Ніжин: Вид. П.П. Лисенка, 2012. С. 184-186.

ТЕМА 3. Страховий стаж. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні

План

1. Поняття та види страхового стажу.
2. Підтвердження страхового стажу.
3. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.
4. Накопичувальна система пенсійного страхування.
5. Система недержавного пенсійного забезпечення.
6. Правовий статус Пенсійного Фонду України.

1. Поняття та види страхового стажу.

Сучасні правові відносини у сфері пенсійного забезпечення ґрунтуються на такій категорії, як стаж, відсутність якого позбавляє права на одержання соціальних виплат. Стаж (з лат. – тимчасове перебування) тлумачиться як строк служби, тривалість діяльності в будь-якій сфері, строк, під час якого той, хто став до роботи, набуває практичних навичок з певної спеціальності. Стаж є одним із найважливіших юридичних фактів, з яким законодавець пов'язує виникнення більшості правовідносин у сфері соціального забезпечення. Його наявність істотно впливає на обсяг прав непрацездатних громадян. Стаж, будучи узагальнюючим показником внеску працівника у результати виробництва, служить підставою для отримання певних пільг і соціальних благ. Він відіграє важливу роль при вирішенні різноманітних питань як у праві соціального забезпечення, так і у трудовому праві. В останньому від його тривалості залежить переважно право на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, рівень заробітної плати, можливість надання відпусток, премій, винагород за підсумки діяльності підприємства за рік, просування по роботі тощо.

Страховий стаж - період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування згідно із законодавством, що

діяло раніше, та/або підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно законом і за який сплачено страхові внески.

Елементами страхового стажу є: а) сумарна тривалість усіх визнаних державою періодів суспільно корисної трудової діяльності людини; б) сплата за ці періоди у закріплених законом розмірах застрахованою особою (чи за неї) страхових внесків до спеціальних страхових фондів; в) сплата фізичній особі із цих страхових фондів за рахунок накопичених страхових внесків передбачених законом видів соціального забезпечення.

Страховий (трудовий) стаж класифікують за якісним та кількісним критеріями. Якісна складова має такі риси: (а) зміст роботи (фізична й розумова; професійна й аматорська; легка й важка; складна й проста); (б) обіймана посада; (в) умови праці; (г) галузь господарства; (д) регіон трудової діяльності. Кількісна складова стажу передбачає: (а) загальну тривалість діяльності; (б) безперервність такої діяльності, що відбувається на різних підприємствах, в установах, організаціях; (в) тривалість трудової діяльності на одному підприємстві. 2 За якісною підставою трудовий стаж поділяється на загальний і спеціальний, за кількісною виокремлюється безперервний стаж.

Загальний страховий стаж – загальна тривалість трудової чи іншої суспільно корисної діяльності, на якій особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. До нього належить сумарна тривалість періодів роботи чи іншої суспільно корисної діяльності незалежно від її характеру. Загальний страховий стаж потрібен для призначення пенсії за віком, по інвалідності, при визначенні розміру допомоги з тимчасової непрацездатності. **Спеціальний стаж** потрібен усім особам, які мають право на отримання пенсії за вислугу років. Безперервний стаж – це тривалість безперервної трудової діяльності працівника на одному підприємстві, в одній установі, організації або галузі господарства. **Безперервний трудовий стаж** є 37 самостійною оціночною категорією трудової діяльності працівника, що характеризує не загальну тривалість роботи, а конкретний її проміжок. Він зберігся тільки на рівні соціально-партнерських і локальних актів. Так, у колективних договорах деяких підприємств передбачено право на участь у недержавному пенсійному забезпеченні за умови певної тривалості безперервної роботи на цьому підприємстві або в галузі.

Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку, а за періоди до впровадження системи персоніфікованого обліку - на підставі документів та в порядку, визначеному законодавством.

Страховий стаж обчислюється в місяцях. Неповний місяць роботи, якщо застрахована особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню або брала добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови, що сума сплачених за цей місяць страхових внесків є не меншою, ніж мінімальний страховий внесок.

2. Підтвердження страхового стажу.

Єдиним для всіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування документом суворої звітності, що підтверджує право застрахованої особи на одержання послуг та матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, є **страхове свідоцтво**. Воно видається кожній особі, яка підлягає будь-якому виду загальнообов'язкового державного соціального страхування, на підставі анкети застрахованої особи після обов'язкової реєстрації цієї особи в органах Пенсійного фонду. Свідоцтво зберігається у застрахованої особи. Страхове свідоцтво дійсне тільки у разі пред'явлення паспорта чи іншого документа, що посвідчує особу.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1993 р. № 637 основним документом, що підтверджує стаж роботи, є **трудова книжка**. До неї за місцем роботи вносяться окремим рядком з посиланням на дату, номер і найменування відповідних документів здійснюються відповідні записи. За відсутності трудової книжки, а також у випадках, якщо в трудовій книжці немає необхідних записів або містяться неправильні чи неточні записи про періоди роботи, для підтвердження трудового стажу приймаються довідки, виписки з наказів, особові рахунки й відомості на видачу заробітної плати, посвідчення, характеристики, письмові трудові договори й угоди з відмітками про їх виконання чи інші документи, які містять дані про періоди роботи. За браком цих документів для підтвердження стажу приймаються членські квитки профспілок. При цьому підтверджуються періоди роботи лише за той час, за який є відмітки про сплату членських внесків.

В окремих випадках для підтвердження страхового стажу застрахованої особи крім трудової книжки потрібні додаткові документи, що підтверджують періоди, впродовж яких застрахованою особою страхові внески не сплачувались, але які відповідно до законодавства про соціальне страхування, зараховуються до страхового стажу:– довідки з попередніх місць роботи працівника про заробітну плату, з якої сплачувались страхові внески до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; листки непрацездатності;– відомості про нарахування допомоги по тимчасовій непрацездатності та вагітності та пологах із зазначенням періодів, за які надавалися страхові виплати; – накази про надання відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;– довідки про періоди одержання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

3. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Право на пенсійне забезпечення є складовою конституційного права на соціальний захист. Згідно зі ст. 46 Конституції України це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Зміст права громадян

на пенсійне забезпечення полягає в їх матеріальному забезпеченні шляхом надання різноманітних пенсій, тобто щомісячних пенсійних виплат відповідного розміру, у разі досягнення особою передбаченого законом віку чи визнання її інвалідом або отримання членами її сім'ї цих виплат у визначених законом випадках.

Закон України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” регулює відносини, що виникають між суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Дія інших нормативно-правових актів може поширюватися на ці відносини лише у випадках, передбачених Законом, або в частині, що йому не суперечить.

Згідно зі ст. 2 Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:

Перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених Законом.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених Законом.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення.

Для окремих категорій громадян законами України можуть встановлюватися умови, норми і порядок їх пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і недержавного пенсійного забезпечення.

Громадяни України можуть бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів системи пенсійного забезпечення в Україні. Обов'язковість участі або обмеження щодо участі громадян у відповідних рівнях системи пенсійного забезпечення в Україні та отримання пенсійних виплат встановлюються законами з питань пенсійного забезпечення.

Пенсійна реформа, яка розпочалася 01.01.2004 р. з набранням чинності Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”, спрямована на: а) зміну балансу економічних і соціальних інтересів у державі; б) істотне підвищення рівня доходів осіб пенсійного віку; в) забезпечення максимальної залежності пенсійних виплат від персоніфікованих внесків застрахованих осіб; г) посилення стимулів до праці й легалізацію заробітної плати; д) заохочення заощадження на старість застрахованих осіб; е) диверсифікацію джерел фінансування пенсій за рахунок внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування й обов’язкових і добровільних накопичень.

4. Накопичувальна система пенсійного страхування.

Загальнообов’язкове накопичувальне пенсійне забезпечення полягає в тому, що частина внесків у Пенсійний фонд України буде направлена в державний Накопичувальний пенсійний фонд України. Внески будуть мати персоніфікований характер і враховуватися на індивідуальних пенсійних рахунках. Кошти Накопичувального фонду будуть інвестуватися в економіку України з метою захисту їх від інфляції, одержання інвестиційного доходу, забезпечення потреб держави в джерелах фінансування довгострокових інвестиційних проектів. Все це повинне сприяти загальному економічному зростанню країни.

Джерелами формування коштів Накопичувального фонду є:

- 1) страхові внески застрахованих осіб, що спрямовуються до Накопичувального фонду;
- 2) інвестиційний дохід, що утворюється внаслідок розміщення та інвестування коштів Накопичувального фонду в порядку, встановленому Законом;
- 3) суми від фінансових санкцій, застосованих відповідно до Закону «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» та інших законів до юридичних і фізичних осіб за порушення встановленого законодавством порядку нарахування, обчислення й сплати страхових внесків, що спрямовуються до Накопичувального фонду, та використання коштів Накопичувального фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до Закону на посадових осіб та громадян за ці порушення.

Керування пенсійними коштами здійснюють спеціальні компанії по управлінню активами (зараз вони вже керують активами недержавних пенсійних фондів), обрані на конкурсній основі. Ці компанії діють із дотриманням законодавчо встановлених обмежень щодо напрямків інвестування для забезпечення захисту інтересів громадян і стабільного збільшення їх коштів. Безпосереднє зберігання пенсійних активів здійснює Зберігач — банківська установа, яка буде контролювати використання цих коштів.

Кошти, які будуть враховуватися на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть їхньою власністю. Люди зможуть скористатися ними при досягненні пенсійного віку або, в окремих випадках (наприклад, у випадку інвалідності), раніше цього терміну.

Суб'єкти системи накопичувального пенсійного забезпечення: а) особи, від імені й на користь яких здійснюється накопичення й інвестування коштів; б) підприємства, установи, організації та фізичні особи, які здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення; в) Накопичувальний фонд України; г) недержавні пенсійні фонди; д) юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління цим Фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами; е) зберігач; є) страхові організації. Інші суб'єкти системи накопичувального пенсійного забезпечення можуть бути визначені законами України.

5. Система недержавного пенсійного забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є: недержавні пенсійні фонди; страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків; вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування; вкладники пенсійних депозитних рахунків; учасники недержавного пенсійного забезпечення; засновники пенсійних фондів; роботодавці - платники корпоративних пенсійних фондів; саморегульовані організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення; органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення; адміністратори пенсійних фондів; компанії з управління активами; зберігачі; аудитори; особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до Закону.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

1. пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів відповідно до Закону;

2. страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до закону;

3. банківськими установами відповідно до законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється згідно із законом.

Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення складається з Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законів України "Про страхування", "Про банки і банківську діяльність", "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та інших нормативно-правових актів.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється на принципах:

1. законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення;
2. заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні;
3. добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб;
4. добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, крім випадків, передбачених Законом;
5. добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;
6. економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;
7. неможливості необгрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення на користь своїх працівників, якщо роботодавець розпочав здійснення таких пенсійних внесків;
8. рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі;
9. розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів інших суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та накопичувального пенсійного страхування з метою захисту майнових прав учасників пенсійного фонду та унеможливлення банкрутства пенсійного фонду;
10. визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи;
11. гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм Законом;
12. цільового та ефективного використання пенсійних коштів;
13. державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення;
14. відповідальності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення за порушення норм, передбачених Законом;
15. державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням.

6. Правовий статус Пенсійного Фонду України.

Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління солідарною системою, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та підготовляє документи для її виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом та інші функції, передбачені цим Законом і статутом Пенсійного фонду.

Пенсійний фонд є самоврядною неприбутковою організацією і здійснює свою діяльність на підставі статуту, який затверджується його правлінням.

Пенсійний фонд набуває статусу юридичної особи з дня реєстрації статуту в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері реєстрації (легалізації) статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Статут Пенсійного фонду повинен містити дані про: - найменування та місцезнаходження Пенсійного фонду; - напрями діяльності Пенсійного фонду; - права, обов'язки, відповідальність Пенсійного фонду; - органи управління Пенсійним фондом, їхні права, обов'язки і відповідальність; - порядок прийняття рішень правлінням Пенсійного фонду, перелік питань, рішення з яких приймаються правлінням Пенсійного фонду двома третинами від загальної кількості голосів та більшістю голосів від кожної сторони; - права, обов'язки та відповідальність членів правління Пенсійного фонду, порядок їх призначення або обрання (делегування), підстави і порядок позбавлення їх повноважень та відкликання, у тому числі за рішенням органу державного нагляду; - порядок обрання, повноваження і відповідальність голови правління Пенсійного фонду та його заступників, підстави та порядок позбавлення їх повноважень; - функції виконавчої дирекції Пенсійного фонду та підвідомчих їй територіальних органів; - порядок здійснення правлінням Пенсійного фонду контролю за діяльністю виконавчої дирекції Пенсійного фонду; - джерела формування і напрями використання коштів Пенсійного фонду; - порядок формування та використання резерву коштів Пенсійного фонду і тимчасово вільних коштів; - порядок фінансування витрат, пов'язаних з виконанням функцій виконавчої дирекції Пенсійного фонду, управлінням Пенсійним фондом, розвитком його матеріальної та інформаційної бази; - порядок прийняття в межах компетенції правління та виконавчої дирекції Пенсійного фонду нормативно-правових актів; - порядок внесення змін до статуту Пенсійного фонду; - інші положення, що стосуються діяльності Пенсійного фонду.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики України,

іншими актами законодавства України, а також дорученнями Президента України та Міністра.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є: 1. реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення персоніфікованого обліку надходжень від сплати єдиного внеску; 2. внесення пропозицій Міністру щодо формування державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; 3. керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 4. призначення (перерахунок) пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та підготовка документів для їх виплати; 5. забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством; 6. ефективне та цільове використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів; 7. забезпечення надходжень від сплати збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ведення обліку цих надходжень, інших коштів відповідно до законодавства та здійснення контролю за їх сплатою, забезпечення ведення реєстру застрахованих осіб; 8. виконання інших завдань, визначених законами України та покладених на Пенсійний фонд України Президентом України.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №46 . — Ст. 403.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 49-51. - ст. 376.
5. Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 2, / № 2-3 /. – ст. 11.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09 липня 2003 р. № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – ст. 372.

7. Андрійв В. В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект / В. В. Андрійв, О. В. Москаленко, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – Х.: ФІНН, 2011. – 280 с.

8. Андрійв В.В. Роль та значення страхового стажу в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування / Соціальне право України : науковий збірник / Чергніг. держ. технол. ун-т, Укр. асоц. фахівців труд. права. – Чернігів : Чергніг. держ. технол. ун-т, 2012. - № 1 (1). – 289 с.

9. Антіпов О.М. Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / О.М.Антіпов, О.О. Недобєга // Часопис економічних реформ №3(7). – 2012. – С.46-50.

10. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальній захист в Україні / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2010. – 107 с. Горбачова О. Пенсійний контракт як підстава надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення / З. О. Горбачова // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 9. – С. 72-76.

11. Голда Є.С. Сучасний стан та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів України [Електронний ресурс] / Є.С. Голда // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля . – 2013. – № 16. – С. 104- 107.

12. Даценко В. В. Пенсійне страхування як чинник стимулювання трудової активності населення / В. В. Даценко // Вісн. Дніпропетр. держ. фін. акад.: економ. науки. – № 2 (16). – Д., 2010. – С. 63 – 73.

13. Жернаков В. В. Диференціація пенсійного забезпечення та перспективи законодавчого регулювання соціальної політики в Україні / В. В. Жернаков // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. України. – 2006. – № 4 (37). – С. 20-27.

14. Заєць О.М. Страховий стаж: поняття та умови обчислення / О.М. Заєць, Д.Г. Кригіна // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - № 1. – 2013. – С. 185-192.

15. Карамішев Д. В. Організаційно-правові засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування / Д. В. Карамішев, Л. Є. Карамішева // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 214-221.

16. Кисельова О. І. Щодо співвідношення понять «трудовий» та «страховий» стаж / О. І. Кисельова // Захист прав людини – європейський вимір України: матеріали міжнародної науково – практичної конференції, присвяченої 10-річчю УАФТП; м. Севастополь, 6-9 червня 2013 р. / За ред. проф. В. С. Венедіктова. – Севастополь: Українська асоціація трудового права, Севастопольський інститут банківської справи УАБС НБУ, 2013. – 312 с.

17. Кучма О. Особливості обчислення страхового стажу працівників, роботодавцем яких є платник єдиного податку / О. Кучма // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 10. – С. 110-114.

18. Кучма О. Л. Страховий стаж як категорія трудового права і права соціального забезпечення України [Текст] : монографія / 239 О. Л. Кучма ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. - 2013. – 202 с.
19. Луценко Т. О. Спеціальний стаж та його значення в системі пенсійного забезпечення / Т. О. Луценко // Право і безпека. – 2004. – № 3/1. – С. 113-117.
20. Малюга Л. Ю. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи / Л. Ю. Малюга. – К.: Хай-ТЕК Прес, 2013. – 264 с.
21. Морозова О. Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи / О. Морозова // Вісн. Пенс. фонду України. – 2004. – № 12. – С. 17-19.
22. Москаленко О. В. Основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки / О. В. Москаленко. – Х.: Юрайт, 2013. – 400 с.
23. Оклей І. В. Страховий стаж, його зміст та значення в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / І. В. Оклей // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К., 2006. – Вип. 32. – С. 332-338.
24. Орловський О. Я. Правова природа пенсії як основного виду соціального забезпечення / О. Я. Орловський // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту: Правознавство: [зб. наук. пр.]. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 273. – С. 63-66.
25. Надточій Б. О. Пенсія в Україні: Коментар до Закону України “Про загальнообов'язкове державне страхування” / Б. О. Надточій. Л. А. Демчук. – К.: ЮрінкомІнтер, 2006. – 512 с.
26. Пасічніченко С. Правовий зміст понять “інвалід” та “інвалідність” / С. Пасічніченко // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 11. – С. 138-140.
27. Пенсійні правовідносини в Україні / відп. ред. Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна. – К.: Юрид. думка, 2013. – 276 с.
28. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні / наук. ред.: Н. М. Хуторян, М. М. Шумило. – К. : Ін Юре, 2012. – 540 с.
29. Прийменко О. Правове регулювання процедури підтвердження факту утримання при призначенні пенсії у зв'язку з втратою годувальника / О. Прийменко // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 8. – С. 121-124.
30. Прилипко С. М. Недержавне пенсійне забезпечення у системі соціального захисту в Україні / С. М. Прилипко // Пробл. законності. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2000. – С. 63-66.
31. Селезень Ю. Ю. Недержавне пенсійне забезпечення як напрям розширення системи соціального захисту населення в Україні / Ю. Ю. Селезень // Управління розвитком. – 2014. – № 2. – С. 163-165.
32. Сільченко С. Правове регулювання пенсійної реформи // С. Сільченко // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 10. – С. 141-143.

33. Сирота И. М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины (научно-практический комментарий и сборник нормативных актов) / И. М. Сирота. – 5-е изд., перераб. и доп. – Харьков: Одиссей, 2004. – 704 с.
34. Скоробагатько А. В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників / А. В. Скоробагатько. – О.: Одес.нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова, 2006. – 161 с.
35. Сташків Б.І. Проблеми пенсійного забезпечення [Текст] : навчальне видання / Б.І. Сташків. – Чернігів : чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 140 с.
36. Сташків Б. І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення / Б. І. Сташків. – Чернігів: Ред.-вид. комплекс “Деснянська правда”, 2008. – 260 с.
37. Татаренко Г. В. Договірне регулювання пенсійного забезпечення в Україні / Г. В. Татаренко. – Луганськ: Література, 2011. – 220 с.
38. Тищенко О. В. Соціально-правові аспекти реалізації пенсійної реформи в Україні та країнах Європейського Союзу / О. В. Тищенко, Є. Ф. Томін. – К.: ВГЛ “Обрії”, 2009. – 186 с.
39. Швець В. О. Правове регулювання пенсійного забезпечення суддів в Україні / В. О. Швець. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 208 с.
40. Ширант А. А. Принципи пенсійного забезпечення / А. А. Ширант. – К.: ДІА, 2012. – 192 с.
41. Шумна Л. П. Інвалідність та її правові наслідки / Л. П. Шумна // Акт. пробл. політики: зб. наук. пр. – 2001. – Вип. 12. – С. 244-247.
42. Шумна Л. П. Пенсійна система України: зміст та правове регулювання / Л. П. Шумна // Акт. пробл. держави і права: зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 30. – С. 46-50.
43. Шумило М. М. Современное состояние пенсионного законодательства в Украине / М. М. Шумило // Социал. и пенс. право. – 2011. – № 4. – С. 38-40.
44. Фещук В. В. Правове регулювання пенсійного страхування в Україні (фінансово-правовий аспект) / В. В. Фещук, Ю. О. Тараненко, Ю. І. Пивовар. – К.: Аванпост-Прим, 2010. – 189 с. 227
45. Хуторян Н. М. Нова пенсійна реформа чинаступ на пенсійні права громадян України? / Н. М. Хуторян // Правова держава. – 2011. – Вип. 22. – С. 311-316.
46. Ярошенко О. М. Недержавні пенсійні фонди як професійні учасники інвестування інноваційного розвитку України / О. М. Ярошенко // Акт. питання прав. регулювання інвестиційних відносин. – К.: Ред. журн. “Право України”. – Х.: Право, 2013. – С. 138-158.

ТЕМА 4. Види пенсій та особливості пенсійного забезпечення окремих категорій осіб

План

1. Поняття пенсії за віком у солідарній системі.
2. Загальні умови пенсійного забезпечення за віком.
3. Механізм розрахунку розміру пенсій за віком.
4. Підвищення розміру пенсії за віком у разі відстрочки часу її призначення.
5. Підвищення та надбавки до пенсій за віком. Порядок звернення за призначенням пенсії.
6. Поняття пенсії по інвалідності. Умови призначення пенсії по інвалідності.
7. Розмір пенсії по інвалідності. Особливості призначення пенсії по інвалідності в разі зміни групи інвалідності.
8. Поняття пенсії у зв'язку з втратою годувальника.
9. Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.
10. Індексація та перерахунок пенсії в солідарній системі.

1. Поняття пенсії за віком у солідарній системі.

Провідне місце в системі пенсійного забезпечення займають пенсії за віком, оскільки близько 80 відсотків пенсіонерів отримують саме цей вид пенсійного забезпечення. **Пенсії за віком у солідарній системі** - щомісячна гарантована державою довічна грошова виплата, яка призначається відповідно до порядку, передбаченого актами пенсійного законодавства, на загальних чи пільгових умовах, для осіб, які досягли встановленого законом пенсійного віку та набули загального чи спеціального стажу за рахунок коштів Пенсійного фонду, а в деяких випадках – з Державного бюджету.

До основних ознак, які властиві пенсіям за віком у солідарній системі України належать: – призначення пенсії на загальних чи пільгових підставах; – пенсія призначається лише тоді, коли настає передбачений законом страховий випадок (у нашому випадку, досягнення пенсійного віку); – диференціація умов праці, від яких залежить вік виходу на пенсію на пільгових умовах, що передбачена пенсійним законодавством; – наявність встановленого законом страхового стажу – загального чи пільгового; – виплачується у грошовій формі; – визначення розміру пенсії залежить від величини сплачених страхових внесків до Пенсійного фонду України; – розмір щомісячної пенсії залежить від тривалості страхового стажу і величини заробітку, з якого сплачуються внески, середньої заробітної плати та коефіцієнту заробітної плати (доходу); – розмір пенсії не може бути нижчим прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; – виплата пенсії здійснюється регулярно, щомісячно, тобто періодично у встановлені законом строки; – кошти на виплату пенсії виділяються з Пенсійного фонду України, а також асигнуються з цією метою державою з Державного бюджету; – виплата пенсії здійснюється безпосередньо одержувачу пенсії або за довіреністю; – термін її призначення – довічний; – як правило, є основним джерелом для існування; – є неоподаткованою

пенсійною виплатою;– стимулювання більш пізнього виходу на пенсію; – порядок призначення та виплати пенсії регламентується законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

2. Загальні умови пенсійного забезпечення за віком.

Ст. 26 Закону України передбачено дві основні умови призначення пенсії за віком: 1) досягнення віку 60 років та 2) наявності страхового стажу не менше 15 років.

До досягнення вищезазначеного віку, право на пенсію за віком мають жінки 1961 року народження і старші після досягнення ними такого віку:

55 років - які народилися до 30 вересня 1956 року включно;

55 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1956 року по 31 березня 1957 року;

56 років - які народилися з 1 квітня 1957 року по 30 вересня 1957 року;

56 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1957 року по 31 березня 1958 року;

57 років - які народилися з 1 квітня 1958 року по 30 вересня 1958 року;

57 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1958 року по 31 березня 1959 року;

58 років - які народилися з 1 квітня 1959 року по 30 вересня 1959 року;

58 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1959 року по 31 березня 1960 року;

59 років - які народилися з 1 квітня 1960 року по 30 вересня 1960 року;

59 років 6 місяців - які народилися з 1 жовтня 1960 року по 31 березня 1961 року;

60 років - які народилися з 1 квітня 1961 року по 31 грудня 1961 року.

3. Механізм розрахунку розміру пенсій за віком.

Згідно зі ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розмір пенсії за віком розраховується за формулою: $P = Z_p \times K_c$, де: P – розмір пенсії, (у грн.); Z_p – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, з якої обчислюється пенсія, (у грн.); K_c – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи.

Коефіцієнт страхового стажу – це величина, що визначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для обчислення страхового стажу при визначенні розміру пенсії в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Він визначається з округленням до 5-ти знаків після коми за формулою: $\frac{C_m \times V_c}{100} \times 12$, де: C_m – сума місяців страхового стажу; V_c – величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках). За період участі тільки в солідарній системі величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1,35 %, а за період участі в солідарній і накопичувальній системах пенсійного страхування – 1,08 %. Для особи, яка брала участь у обох названих системах, визначається один коефіцієнт страхового стажу як

сума коефіцієнта страхового стажу за період участі тільки в солідарній системі та коефіцієнта страхового стажу, визначеного за період участі в солідарній і накопичувальній системах. Коефіцієнт страхового стажу з урахуванням періодів до набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не може перевищувати 0,75, а з урахуванням страхового стажу, передбаченого ч. 4 ст. 24 Закону (періоди трудової діяльності та інші періоди, що враховувалися до стажу роботи для призначення пенсії до набрання чинності названим Законом, зараховуються до страхового стажу в порядку і на умовах, передбачених законодавством, що діяло раніше), – 0,85.

За бажанням застрахованої особи частина розміру пенсії за віком за період страхового стажу, набутого до дня набрання чинності вказаного Закону, може бути визначена відповідно до раніше чинного законодавства, а частина розміру пенсії за період страхового стажу, набутого після набрання чинності Законом, – відповідно до нього. При цьому частина розміру пенсії за віком, обчислена за раніше чинним законодавством, не може перевищувати максимальних розмірів пенсій, визначених законом для відповідних категорій пенсіонерів, та не може бути нижчою розміру трудової пенсії за віком з урахуванням цільової грошової допомоги на прожиття, що діяли на день набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Законодавчим нововведенням є встановлення максимального розміру пенсії за віком. Так, **максимальний розмір пенсії** (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Тимчасово, по 31 грудня 2017 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10740 гривень.

Законодавчо визначено також розмір мінімальної пенсії. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

4. Підвищення розміру пенсії за віком у разі відстрочки часу її призначення.

Особі, яка набула право на пенсію за віком відповідно до цього Закону, але після досягнення пенсійного віку, передбаченого абзацом першим частини першої статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування», виявила бажання працювати і одержувати пенсію з більш пізнього віку, пенсія за віком призначається з урахуванням страхового стажу на день звернення за призначенням пенсії з підвищенням розміру пенсії за віком, обчисленого відповідно до статті 27 Закону, на такий відсоток:

на 0,5% - за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку у разі відстрочення виходу на пенсію на строк до 60 місяців;

на 0,75% - за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку у разі відстрочення виходу на пенсію на строк понад 60 місяців.

При цьому підвищення розміру пенсії за неповний місяць страхового стажу не здійснюється.

Жінкам, які народилися у період по 31 грудня 1961 року, після виходу на пенсію встановлюється підвищення розміру пенсії, обчисленого відповідно до статті 27 цього Закону, в розмірі 2,5 відсотка за кожні шість місяців більш пізнього виходу на пенсію, починаючи з 55 років до досягнення ними 60-річного віку.

5. Підвищення та надбавки до пенсій за віком. Порядок звернення за призначенням пенсії.

Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» до пенсії за віком, у тому числі обчисленої в мінімальному розмірі, встановлюються такі **надбавки**:

а) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї (статті 37, 38, 40, 41), - на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі соціальної пенсії, передбаченої для відповідної категорії непрацездатних;

б) саодиноким пенсіонерам, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду, - на догляд за ними в розмірі соціальної пенсії (пункт "б" статті 94);

в) пенсіонерам, які набули відповідно до законодавства колишнього Союзу РСР право на надбавку до пенсії за роботу після досягнення пенсійного віку, - в розмірі 10 процентів основної пенсії за кожний повний рік роботи після призначення пенсії, але не більше 40 процентів;

г) особам, які набули права на пенсію за віком відповідно до Закону і мають стаж роботи, передбачений статтею 12 Закону, але після досягнення пенсійного віку виявили бажання працювати і одержувати пенсію з більш пізнього строку, - в розмірі 10 відсотків основного розміру пенсії без урахування надбавок, підвищень, додаткової пенсії за кожний повний рік роботи після досягнення пенсійного віку, але не більш як 40 відсотків;

д) пенсіонерам, крім осіб, зазначених у пункті "в" цієї статті, які мають стаж роботи, передбачений статтею 12 Закону, і в період роботи відмовились одержувати пенсію, - у розмірі 10 відсотків основного розміру пенсії без

урахування надбавок, підвищень, додаткової пенсії за кожний повний рік роботи після відмови від одержання пенсії, але не більш як 40 відсотків.

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» пенсії за віком підвищуються:

1. Учасникам бойових дій на - 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

2. Інвалідам війни: інвалідам I групи на - 50 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, II групи - 40 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, III групи - 30 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

3. Учасникам війни, нагородженим орденами і медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю і бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни - 15 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, іншим учасникам війни - на 10 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

4. Членам сімей, зазначеним у пункті 1 статті 10 зазначеного Закону, а також дружинам (чоловікам) померлих інвалідів Великої Вітчизняної війни, які не одружилися вдруге на - 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» пенсії за віком підвищуються громадянам, які одержали статус особи, що працює, проживає або навчається на території населеного пункту, якому надано статус гірського – на 20 відсотків.

Відповідно до Закону України «Про донорство крові та її компонентів» призначені пенсії підвищуються особам, яким присвоєно статус «Почесний донор України» на 10 відсотків прожиткового мінімуму на одну особу.

Порядок звернення за призначенням пенсії. Заява про призначення пенсії та необхідні документи подаються до територіального органу Пенсійного фонду або до уповноваженого ним органу чи уповноваженій особі в порядку, визначеному правлінням Пенсійного фонду за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, особисто або через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої нотаріально.

Якщо заява пересилається поштою (крім випадків призначення (поновлення) пенсій), днем звернення за пенсією вважається дата, що зазначена на поштовому штампелі місця відправлення заяви.

У разі якщо до заяви про призначення пенсії додані не всі необхідні документи, орган, що призначає пенсію, письмово повідомляє заявника про те, які документи необхідно подати додатково, про що в заяві про призначення пенсії робиться відповідний запис. Якщо вони будуть подані не пізніше трьох місяців із дня повідомлення про необхідність подання додаткових документів, то днем звернення за призначенням пенсії

вважається день прийняття заяви про призначення пенсії або дата, зазначена на поштовому штемпелі місця відправлення заяви.

Якщо поданих документів достатньо для визначення права особи на призначення пенсії, пенсія призначається на підставі таких документів. При надходженні додаткових документів у визначений строк розмір пенсії переглядається з дати призначення.

Заява про призначення пенсії за віком може бути подана застрахованою особою не раніше ніж за місяць до досягнення пенсійного віку.

Органи Пенсійного фонду мають право вимагати відповідні документи від підприємств, організацій і окремих осіб, видані ними для оформлення пенсії, а також в необхідних випадках перевіряти обґрунтованість їх видачі та достовірність поданих відомостей про осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, умови їх праці та інших відомостей, передбачених законодавством для визначення права на пенсію.

6. Поняття пенсії по інвалідності. Умови призначення пенсії по інвалідності.

Пенсія по інвалідності – це різновид пенсійної виплати в солідарній системі, що є регулярним (щомісячним), але встановленим на певний строк грошовим забезпеченням осіб, яких відповідно до чинного законодавства визнано інвалідами і які мають необхідний страховий стаж.

Підставою для призначення такої пенсії є визнання особи у встановленому порядку інвалідом. Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який вона встановлюється, визначаються медико-соціальною експертною комісією.

Ст. 30 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено умови призначення пенсії по інвалідності. Так, пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) за наявності такого страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією:

для інвалідів I групи: до досягнення особою 25 років включно - 1 рік; від 26 років до досягнення особою 28 років включно - 2 роки; від 29 років до досягнення особою 31 року включно - 3 роки; від 32 років до досягнення особою 34 років включно - 4 роки; від 35 років до досягнення особою 37 років включно - 5 років; від 38 років до досягнення особою 40 років включно - 6 років; від 41 року до досягнення особою 43 років включно - 7 років; від 44 років до досягнення особою 48 років включно - 8 років; від 49 років до

досягнення особою 53 років включно - 9 років; від 54 років до досягнення особою 59 років включно - 10 років;

для інвалідів II та III груп: до досягнення особою 23 років включно - 1 рік; від 24 років до досягнення особою 26 років включно - 2 роки; від 27 років до досягнення особою 28 років включно - 3 роки; від 29 років до досягнення особою 31 року включно - 4 роки; від 32 років до досягнення особою 33 років включно - 5 років; від 34 років до досягнення особою 35 років включно - 6 років; від 36 років до досягнення особою 37 років включно - 7 років; від 38 років до досягнення особою 39 років включно - 8 років; від 40 років до досягнення особою 42 років включно - 9 років; від 43 років до досягнення особою 45 років включно - 10 років; від 46 років до досягнення особою 48 років включно - 11 років; від 49 років до досягнення особою 51 року включно - 12 років; від 52 років до досягнення особою 55 років включно - 13 років; від 56 років до досягнення особою 59 років включно - 14 років.

Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року, то пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

7. Розмір пенсії по інвалідності. Особливості призначення пенсії по інвалідності в разі зміни групи інвалідності.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах:

інвалідам I групи - 100 відсотків пенсії за віком;

інвалідам II групи - 90 відсотків пенсії за віком;

інвалідам III групи - 50 відсотків пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Непрацюючі інваліди II групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за наявності такого страхового стажу: у жінок - 20 років, а у чоловіків - 25 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 46 років включно; у жінок - 21 рік, а у чоловіків - 26 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 48 років включно; у жінок - 22 роки, а у чоловіків - 27 років, якщо їм вперше встановлено

інвалідність у віці до 50 років включно; у жінок - 23 роки, а у чоловіків - 28 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 53 років включно; у жінок - 24 роки, а у чоловіків - 29 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 56 років включно; у жінок - 25 років, а у чоловіків - 30 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 59 років включно.

Непрацюючі інваліди II групи, визнані інвалідами після досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та інваліди III групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 Закону, за наявності страхового стажу, зазначеного в абзаці першому частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності. Інвалідам, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 закону, пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих інвалідів провадиться тільки за їх заявою. У разі зміни групи інвалідності пенсія в новому розмірі виплачується з дня зміни групи інвалідності.

Якщо особа визнана інвалідом нижчої групи, пенсія виплачується за попередньою групою до кінця місяця, в якому змінено групу інвалідності. У разі визнання особи, яка пройшла повторний огляд, здоровою пенсія виплачується до кінця місяця, по який встановлено інвалідність.

У разі якщо особа не з'явилася в органи медико-соціальної експертизи на повторний огляд у визначений для цього строк, виплата пенсії по інвалідності зупиняється з першого числа місяця, наступного за місяцем, у якому вона мала з'явитися на повторний огляд.

У разі якщо строк повторного огляду медико-соціальної експертизи інвалідом пропущено з поважних причин або в разі визнання його знову інвалідом виплата пенсії по інвалідності відновлюється з дня, з якого припинено виплату, до дня повторного огляду, але не більш як за три роки, якщо орган медико-соціальної експертизи визнає її за цей період інвалідом. При цьому якщо під час повторного огляду інваліда переведено на іншу групу інвалідності (вищу або нижчу), пенсія за зазначений період виплачується за попередньою групою інвалідності.

Якщо виплату пенсії інвалідові було припинено у зв'язку з відновленням здоров'я або якщо він не отримував пенсії внаслідок нез'явлення на повторний огляд без поважних причин, то в разі наступного визнання його інвалідом виплата раніше призначеної пенсії поновлюється з дня встановлення інвалідності знову за умови, що після припинення виплати пенсії минуло не більше п'яти років. Якщо минуло більше п'яти років, пенсія призначається знову на загальних підставах.

Органи медико-соціальної експертизи зобов'язані повідомляти територіальні органи Пенсійного фонду в порядку, встановленому законодавством, про результати повторного огляду осіб, яким призначена пенсія по інвалідності, та про нез'явлення цих осіб на зазначений огляд.

8. Поняття пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника – це щомісячна грошова виплата із Пенсійного фонду та інших джерел фінансування, призначена непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які перебували на його утриманні, за наявності в годувальника права на пенсію по інвалідності.

Під терміном “втрата годувальника” розуміється смерть, безвісна відсутність чи пропажа громадянина безвісти, посвідчені в установленому порядку органами РАЦСу, судом чи іншими органами.

Цей різновид пенсії необхідно відрізнити від спадщини померлого годувальника. По-перше, правом на останню за законом користуються всі члени сім'ї, а правом на пенсію – тільки окремі її члени за наявності необхідних юридично значущих умов (непрацездатність, утриманство). По-друге, спадщина може мати різноманітні форми та розміри (нерухомість, банківські вклади тощо), а пенсія – це завжди певні грошові кошти. По-третє, отримання спадщини – це одноразовий акт, а пенсія має регулярний, систематичний характер (із розрахунку один раз на місяць), вона може бути постійною або тимчасовою. Успадкувати можна тільки ту пенсію, яку особа не отримала за життя. По-четверте, спадщина, на противагу від пенсії, не є предметом правового регулювання права соціального забезпечення. Пенсійне забезпечення у випадку втрати годувальника охоплює значну кількість осіб, які належать до найбільш соціально незахищених категорій населення України.

9. Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Згідно ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 зазначеного Закону, а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), - незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

2. Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 зазначеного Закону;

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років.

Діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), - до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти - до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності - один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

До членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, відносяться особи, зазначені в частині другій цієї статті, якщо вони:

1) були на повному утриманні померлого годувальника;

2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Члени сім'ї померлого годувальника, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які й самі одержували пенсію, мають право, за бажанням, перейти на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми. Пасинок і падчерка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків. Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

Розміри пенсії у зв'язку з втратою годувальника: на одного непрацездатного члена сім'ї - 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї - 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірах, визначених частиною першою цієї статті, виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

На всіх членів сім'ї, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, призначається одна спільна пенсія. На вимогу члена сім'ї із загальної суми пенсії виділяється його частка, яка виплачується окремо

10. Індексація та перерахунок пенсії в солідарній системі.

Пенсії, призначені за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», індексуються відповідно до законодавства про індексацію грошових доходів населення.

Індексація — встановлений актами законодавства України механізм підвищення грошових доходів громадян, що дає можливість частково або повністю відшкодувати їм подорожчання споживчих товарів і послуг.

Крім індексації, щороку здійснюється перерахунок раніше призначених пенсій через збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, на коефіцієнт, що відповідає не менш як 20 відсоткам показника зростання середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, порівняно з попереднім роком. Розмір та порядок такого підвищення пенсії визначаються у межах бюджету Пенсійного фонду за рішенням Кабінету Міністрів України.

У разі якщо застрахована особа після призначення пенсії продовжувала працювати, перерахунок пенсії проводиться з урахуванням не менш як 24 місяців страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії незалежно від перерв у роботі. Перерахунок пенсії проводиться із заробітної плати (доходу), з якої обчислена пенсія.

За бажанням пенсіонера перерахунок пенсії проводиться із заробітної плати за періоди страхового стажу, зазначені в частині першій статті 40 Закону, із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який враховувався під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії.

У разі якщо застрахована особа після призначення (перерахунку) пенсії має менш як 24 місяці страхового стажу, перерахунок пенсії проводиться не раніше ніж через два роки після призначення (попереднього перерахунку) з урахуванням страхового стажу після її призначення (попереднього перерахунку) та заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію.

Якщо пенсіонер, який продовжував працювати, набув стажу, достатнього для обчислення пенсії відповідно до частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за його заявою проводиться відповідний перерахунок пенсії незалежно від того, скільки часу минуло після призначення (попереднього перерахунку) пенсії, з урахуванням заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію.

Перерахунок пенсій за віком, по інвалідності, в разі втрати годувальника, за вислугу років, призначених до набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», здійснюється за нормами зазначеного Закону на підставі документів про вік, страховий стаж, заробітну плату (дохід) та інших документів, що знаходяться на час перерахунку в пенсійній справі та відповідають вимогам

законодавства, що діяло раніше, а також додаткових документів, одержаних органами Пенсійного фонду.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121.

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №46 . — Ст. 403.

4. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 01.06.2000 № 1767-III // Відомості Верховної Ради України, 2000, № 35, ст. 289.

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 49-51. - ст. 376.

6. Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 2, / № 2-3 / . – ст. 11.

7. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 03.07.1991 № 1282-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 42. – ст. 551.

8. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 № 796-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 16, ст.200.

9. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 29, ст.399.

10. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від від 26.11.2015 № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2016, № 3, ст. 25.

11. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб” від 2 березня 2011 р. N 178 // Урядовий кур'єр від 22.03.2011 № 51.

12. Постанова Правління Пенсійного фонду „Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"” від 25.11.2005 // Офіційний вісник України. - № 22-

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1210 «Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали

внаслідок Чорнобильської катастрофи» // Офіційний вісник України, 2011 р., № 92, стор. 41, стаття 3343.

14. Порядок подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” : затв. постановою Правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 № 22-1 // Офіційний вісник України. - № 52. - стор. 728. – ст. 3383.

15. Андрієв В.В. Роль та значення страхового стажу в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування // Соціальне право України: науковий збірник / Черніг. держ. технол. ун-т, Укр. асоц. фахівців труд. права. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. - № 1 (1).

16. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. / Н.Б. Болотіна. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2008. – 663 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

17. Бомбергер І. Правові ознаки поняття «спеціальна пенсія» / І. Бомбергер //Право і суспільство. – 2013. – №. 1. – С. 32-38.

18. Губрієнко О.М. Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України / О.М. Губрієнко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. - № 4.

19. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку / Т.О. Дідковська // Форум права. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2012-1/12dtotpr.pdf

20. Дробот Ж. М. Правове регулювання пенсійного страхування у разі втрати годувальника : дис. ... канд. юрид. наук. — Одеса, 2010. — С. 190.

21. Казанчан А. А. / Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні // А.А. Казанчан // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 23 (62). – № 1. – 2010. – С.142-149.

22. Каптар Г.Г. Пенсійне забезпечення за віком в умовах пенсійної реформи: сучасний стан та шляхи вдосконалення / Г.Г. Каптар // Форум права. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2014_4_31%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2014_4_31%20(3).pdf)

23. Ковалів І. Особливості призначення спеціальних пенсій в Україні [Електронний ресурс] / І. Ковалів // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер : Економіка АПК. – 2013. – № 20(1). – С. 433-440.

24. Коробенко Н. П. Регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності у міждержавних договорах та угодах //Держава і право. – 2012. – с. 331-337.

25. Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України : монографія / Коробенко Н. П. — К. : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2011. — С. 147

26. Кравчук Т.В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Т.В. Кравчук ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 20 с.
27. Кучма О.Л. Страховий стаж як категорія трудового права та права соціального забезпечення України: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / Кучма О.Л.; НАН України, Ін-т, держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2011.
28. Лисогор В. М. Соціальний захист та аспекти пенсійного забезпечення населення як прояв соціальної політики держави / Лисогор В. М., Войтенко О. А. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 3. – С. 184-186.
29. Логінов О. Механізм охорони та захисту права військовослужбовців на пенсійне забезпечення / О. Логінов, О. Полонська // Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 7. – С. 79-82.
30. Матвієнко Є.П. Правове регулювання пенсійного забезпечення в умовах розбудови соціальної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Є.П. Матвієнко // Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2014. – 19 с.
31. Матвієнко Є. П. Правові проблеми пенсійного забезпечення у зв'язку з втратою годувальника в Україні [Електронний ресурс] / 240 Є. П. Матвієнко // Форум права . – 2012. – № 3. – С. 426-430.
32. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.
33. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т.А. Занфірова, М.І. Іншин, С.М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т.А. Занфірової, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенка. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Х. : ФІНН, 2012. – 640 с.
34. Пенсійне забезпечення: навч. посіб. / І.А. Ветухова, Г.О. Яковлева, О.М. Ярошенко, за заг. ред. В.В. Жернакова. – Х.: Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013.
35. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні / наук. ред.: Н. М. Хуторян, М. М. Шумило. – К. : Ін Юре, 2012. – 540 с.
36. Право соціального забезпечення України: підруч. [для студ. Юрид. спец. вищ. навч. зал. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.] / за ред. П.Д. Пилипенка. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Ін Юре, 2010.
37. Прийменко О. Правове регулювання процедури підтвердження факту утриманства при призначенні пенсії у зв'язку з втратою годувальника / О. Прийменко // Підприємництво, госп- во і право. – 2010. – № 8. – С. 121-124.
38. Прокопчук І. Т. Правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців // Юридична наука: військове право. – 2013. – №. 5. – С. 132-142.

39. Соціальний захист населення України: навч. посібн. / авт. кол.: І.Ф. Гнибіденко, М.В. Кравченко, О.М. Коваль, О.Ф. Новікова та ін.; за заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: Вид-во НАДУ; Вид-во „Фенікс”, 2010 – с. 212.

40. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. – Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.- 692 с.

41. Сташків Б.І. Проблеми пенсійного забезпечення [Текст] : навчальне видання / Б.І. Сташків. – Чернігів : чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 140 с.

42. Хуторян Н.М. Порядок обрахунку та перерахунку пенсій потребує удосконалення // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення : здобутки і проблеми : тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012 р.) / за ред. В.В. Жернакова. – Х. : Право, 2012. – с. 398-401.

43. Шлапко Т.В. Місце пенсії по інвалідності в системі права соціального забезпечення / Т.В. Шлапко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – № 2(9). – 2013. – с. 77-81.

Змістовий модуль 3.

Правове регулювання надання страхових і державних соціальних допомог.

ТЕМА 5. Допомоги за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування.

План

1. Поняття, ознаки і види допомог за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування.
2. Допомога по тимчасовій втраті працездатності та її види.
3. Допомога по вагітності та пологам застрахованим жінкам.
4. Допомога по безробіттю. Умови, тривалість та розміри виплати допомоги.

1. Поняття, ознаки і види допомог за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Соціальні допомоги - це щомісячні, періодичні чи одноразові грошові виплати, що на умовах та в порядку встановленому законодавством надаються фізичним особам у випадку настання соціального ризику з метою компенсації втраченого доходу чи додаткової матеріальної підтримки сім'ї, здійснюються за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування чи бюджетів різних рівнів.

В залежності від тривалості виплати усі допомоги можна поділити на три групи: тимчасові, періодичні та одноразові.

Одноразовими вважаються допомоги, що призначені для разового відшкодування додаткових витрат громадянам, у яких наявні умови, що дають право на конкретний вид одноразової допомоги (наприклад, допомога на поховання, разова допомога до Дня перемоги, одноразова матеріальна допомога інвалідам та непрацюючим малозабезпеченим сім'ям, одноразові допомоги біженцям тощо).

Періодичні допомоги призначені для заміни втраченого доходу в повному обсязі чи частково. Періодичні допомоги відрізняються від одноразових допомог тим, що вони мають певну тривалість у часі, хоча і не перетворюються в щомісячні допомоги, оскільки виплачуються одноразово за певний проміжок часу (наприклад, допомога по тимчасовій непрацездатності, допомога по вагітності та пологах).

Щомісячні допомоги - це грошові виплати регулярного характеру, що здійснюються протягом певного періоду. Тривалість виплати цих допомог визначена законом і залежить від виду допомоги (наприклад, допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, допомога самотнім матерям тощо).

За цільовим призначенням усі допомоги можна поділити на дві групи.

I. Допомоги, що призначаються з метою **компенсації повністю або частково втраченого заробітку**. До цього виду допомог відносяться, наприклад, допомога по вагітності та пологах, допомога по тимчасовій втраті працездатності, допомога по безробіттю.

II. Допомоги, що призначаються з метою матеріальної підтримки сім'ї, **у вигляді додаткового доходу**.

Соціально-страхові допомоги - це щомісячні, одноразові або періодичні грошові виплати короткострокового характеру, які здійснюються за рахунок коштів соціальних страхових фондів громадянам, які в зв'язку з настанням страхового ризику потребують матеріальної допомоги.

Ознаки соціально-страхових допомог

- соціально-страхові допомоги виплачуються за рахунок коштів **соціальних страхових фондів**;

- **основним суб'єктом права на страхові допомоги є застрахована особа**, яка підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

- **цільове призначення страхових допомог**, як правило, полягає у компенсації втраченого заробітку;

- **розмір соціально-страхових допомог** визначається переважно у співвідношенні до заробітної плати і тривалості страхового стажу.

Види соціально-страхових допомог:

1. За рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності:

- допомога по тимчасовій непрацездатності;

- допомога по вагітності та пологах;
- допомога на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні;

2. За рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття:

- допомога по безробіттю, в тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;
- допомога по частковому безробіттю;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

3. За рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України:

- допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
- одноразова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності;
- одноразова допомога в разі смерті потерпілого;

4. За рахунок коштів Пенсійного Фонду України:

- допомога на поховання пенсіонерів.

2. Допомога по тимчасовій втраті працездатності та її види.

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають застраховані громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Застраховані особи, які протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців, мають право на матеріальне забезпечення в таких розмірах:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку;

2) допомога по вагітності та пологах - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище двократного розміру мінімальної заробітної плати та не менше за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку.

За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);

- 2) допомога по вагітності та пологах;
- 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- 4) оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

- 1) тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- 2) необхідності догляду за хворою дитиною;
- 3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї;
- 4) догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;
- 5) карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби;
- 6) тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;
- 7) протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства;
- 8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

- 1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;
- 2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;
- 3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;
- 4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;
- 5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертви нацистських переслідувань"; донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею 10 Закону України "Про донорство крові та її компонентів".

3. Допомога по вагітності та пологах застрахованим жінкам.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке компенсує втрату заробітної плати (доходу) за період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

Допомога по вагітності та пологах застрахованій особі виплачується за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей - 70) календарних днів після пологів. Жінкам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 - до пологів та 90 - після пологів). Розмір зазначеної допомоги обчислюється сумарно та надається застрахованій особі в повному обсязі незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів.

Допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі, яка усиновила дитину протягом двох місяців з дня її народження, зазначеного у свідоцтві про народження, за період з дня усиновлення і до закінчення 56 календарних днів (70 календарних днів у разі одночасного усиновлення двох і більше дітей, 90 календарних днів - для жінок, віднесених до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи).

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності по тимчасовій непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога по вагітності та пологах надається з дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.

За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога по вагітності та пологах виплачується незалежно від допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Розмір допомоги по вагітності та пологах. Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу), обчисленої у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не залежить від страхового стажу.

Сума допомоги по вагітності та пологах у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду, та не може бути меншою, ніж розмір мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

4. Допомога по безробіттю. Умови, тривалість та розміри виплати допомоги.

Видами матеріального забезпечення за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» є:

допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;

допомога по частковому безробіттю;

матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;

допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, виплачується особам, які здійснювали поховання, у розмірі прожиткового мінімуму.

Право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття мають застраховані особи, а також незастраховані особи, які вперше шукають роботу, інші незастраховані особи у разі їх реєстрації в установленому порядку як безробітних.

Право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Право на допомогу по безробіттю зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалась в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна. Поважними причинами є: навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, клінічній ординатурі, аспірантурі, докторантурі з денною формою навчання; строкова військова служба; здійснення догляду непрацюючою працевлаштуваною особою за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду; інші поважні причини, передбачені законодавством України.

Застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених статтею 37, пунктами 3, 4, 7 і 8 статті 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, молоді, яка закінчила або припинила навчання, звільнилася із строкової служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце, мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі.

Розмір допомоги по безробіттю залежить від підстави звільнення, статусу безробітного, а також тривалості страхового стажу та заробітку особи.

За загальним правилом допомога по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу) або середнього грошового забезпечення залежно від страхового стажу: до 2 років - 50 відсотків; від 2 до 6 років - 55 відсотків; від 6 до 10 років - 60 відсотків; понад 10 років - 70 відсотків.

Залежно від тривалості безробіття допомога по безробіттю зменшується і виплачується у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів - 100 відсотків; протягом наступних 90 календарних днів - 80 відсотків; надалі - 70 відсотків.

В такому ж порядку визначається розмір допомоги по безробіттю застрахованим особам, які звільнилися з останнього місця роботи чи служби за власним бажанням без поважних причин або за угодою сторін, однак **виплата допомоги по безробіттю зазначеним особам у перші 90 календарних днів не здійснюється**. Виплата допомоги починається з 91 календарного дня у розмірі 80 відсотків до визначеного розміру.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю для осіб, зазначених у цьому розділі, не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років з дня призначення допомоги по безробіттю, а для молоді, яка закінчила або припинила навчання, звільнилася із строкової служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце - 180 календарних днів. Для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до досягнення пенсійного віку) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 720 календарних днів. Для зазначених осіб передпенсійний вік визначається на день їх реєстрації як безробітних у державній службі зайнятості.

Допомога по безробіттю призначається та виплачується з 8 дня після реєстрації особи в установленому порядку в державній службі зайнятості.

Допомога по безробіттю призначається на підставі особистої заяви безробітного, довідки про середню заробітну плату за останнім місцем роботи, трудової книжки, за пред'явленням у разі наявності свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та паспорта або іншого документа, що посвідчує особу.

Рішення про призначення допомоги по безробіттю, її розмір і строки виплати, відкладення, скорочення та припинення виплати оформлюється наказом центру зайнятості, номер і дата якого заноситься до картки персонального обліку безробітного. З цим наказом безробітний повинен бути ознайомлений під особистий підпис у картці обліку прийнятих рішень керівництва центру зайнятості.

Для визначення розміру та тривалості виплати допомоги по безробіттю центр зайнятості користується відомостями персоніфікованого обліку застрахованих осіб, що накопичуються в органах Пенсійного фонду України.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – ст. 121.
2. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №2. – ст.4
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в зв'язку з втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України від 18 січня 2001 року № 2240-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №14. – ст.71
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року №1533-III // Відомості Верховної Ради. – 2000. - № 22. - Ст.171.
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 22 березня 2001 року // Урядовий кур'єр. – 2001. - № 69. – ст.5.
6. Про затвердження Правил обчислення загального трудового стажу для призначення працівникам допомоги по тимчасовій непрацездатності: постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 1998 р. № 1658 // Офіційний вісник України. – 1998. - № 42. – Стор.42
7. Про затвердження Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів підприємства, установи, організації: постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. N 439 // Офіційний вісник України. – 2001. - № 20. – Ст.852.
8. Про обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 №1266 // Урядовий кур'єр від 10.10.2001. - № 184.
9. Про затвердження Інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 листопада 2001 №455 // Офіційний вісник України. – 2001. - № 49. Ст. 2216.
10. Про затвердження Положення про комісію (уповноваженого) із соціального страхування підприємства, установи, організації: постанова правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності 23 червня 2008 № 25 // Офіційний вісник України. – 2008. - № 53. – Ст. 1794.
11. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності: наказ Міністерства праці та соціальної політики

України 20 листопада 2000 № 307 // Офіційний вісник України. – 2000. - № 51. – Ст. 2237

12. Про затвердження Порядку надання матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітного: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 20 листопада 2001 року № 308 // Офіційний вісник України. – 2000. - № 51. - Ст. 2238

13. Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 07.03.201 р. №103 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0756-13/paran16#n16>

14. Андрійв В. В. Щодо зарубіжного досвіду надання допомоги та відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами // Трудове законодавство: шляхи реформування : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 квіт. 2013 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 289-292.

15. Буяшенко В. В. Соціальна допомога в контексті повсякденності / В.В. Буяшенко //Гуманітарний вісник ЗДІА.–2009.–Вип. – 2009. – Т. 39. – С. 161-173.

16. Жуковська А. Ю. Соціальна і гуманітарна політика : навчальний посібник / Жуковська Аліна Юріївна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 250 с.

17. Кузьменко С. Г. Соціальна допомога в системі державних органів управління / С.Г. Кузьменко //Теорія та практика державного управління. – 2011. – №. 3. – С. 1-5.

18. Курносенко Л. Державна соціальна допомога сім'ям з дітьми: проблеми і напрями удосконалення/ Л. Курносенко //Актуальні проблеми державного управління. – 2014. – №. 4. – С. 111-114.

19. Панченко В. Ю. О понятии социальной помощи в современном обществе //Социологические исследования. – 2012. – №. 5. – С. 13-18.

20. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О. М. Ярошенко, Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.

21. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, С. М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т. А. Занфірової, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Х. : ФІНН, 2012. – 640 с.

22. Пономаренко О.М. Правове регулювання соціального забезпечення допомогами у зв'язку з народженням та вихованням дитини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О.М. Пономаренко. – Харків. нац. пед. ун-т. – Х., 2005. – 225 с.

23. Тарасенко В.С. Відмінність державної соціальної допомоги від державного соціального страхування // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 63 / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ;

відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2012. – С. 338-343.

24. Тарасенко В.С. Державна соціальна допомога: навч.-метод. посібник / В.С. Тарасенко. – Одеса: Фенікс, 2015. – 92 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

25. Тарасенко В.С. Поняття та види соціальних допомог // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки". – 2014. - № 2/2. – С. 117-121.

26. Тарасенко В.С. Соціальні допомоги: критерії для класифікації // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С. 440 – 443

27. Тищенко О. В. Проблеми правового регулювання державних соціальних допомог в Україні //Право і суспільство. – 2015. – №. 5. – С. 29-34.

28. Тропіна В. Роль соціального страхування у фінансуванні державних соціальних гарантій / В. Тропіна, Д. Суховий // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – №. 149. – с. 22-25.

29. Реут Т.Г. Сучасний стан та ефективність системи соціальної допомоги в Україні / Т.Г. Реут // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - № 4. - Т. 4. – с. 292-300.

30. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України / І.Ю. Хомич // Форум права. – 2013. – №. 3. – С. 717-724.

31. Шаварина М. П. Проблеми та шляхи вдосконалення соціального страхування з тимчасової втрати працездатності / М.П. Шаварина // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – №. 23. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Nznuoa_2013_23_51.pdf

ТЕМА 6. Державні соціальні допомоги.

План

1. Поняття, ознаки і види державних соціальних допомог.
2. Державна допомога сім'ям з дітьми.
3. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами.
4. Допомога при народженні дитини.
5. Допомога при усиновленні дитини.
6. Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.
7. Допомога на дітей самотнім матерям.

1. Поняття, ознаки і види державних соціальних допомог.

Під державними соціальними допомогам слід розуміти щомісячні, періодичні або одноразові грошові виплати соціально-аліментарного характеру, що надаються фізичним особам чи сім'ї з метою матеріальної підтримки з боку держави.

Характерними ознаками державних допомог є:

По-перше: виплата таких допомог здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів;

По-друге, суб'єктом-отримувачем допомоги може бути як незастрахована так і застрахована особа (в разі якщо відсутній аналогічний вид допомоги для застрахованих осіб);

По-третє, основна цільова спрямованість надання державних допомог - це матеріальна підтримка осіб, що її потребують у вигляді додаткового доходу до існуючих джерел існування або ж як компенсація об'єктивно зумовлених витрат (допомога при народженні дитини, допомога на поховання).

По-четверте, на відміну від страхових допомог розміри державних допомог визначаються незалежно від тривалості страхового стажу.

Систему державних соціальних допомог за законодавством України складають:

1. Допомоги сім'ям з дітьми:
 - допомога в зв'язку з вагітністю та пологами;
 - допомога при народженні дитини;
 - допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
 - допомога на дітей одиноким матерям;
 - допомога при усиновленні
2. Тимчасова допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів;
3. Допомоги дітям-сиротам;
4. Допомога малозабезпеченим сім'ям;
5. Державна соціальна допомога дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства, а також надбавка на догляд за ними;
6. Допомога на догляд за інвалідам I чи II групи внаслідок психічного розладу;
7. Допомога дітям віком до 16 років, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на СНІД;
8. Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам;
9. Грошова допомога біженцям
10. Допомога на поховання за рахунок коштів державного бюджету та інші.

2. Державна допомога сім'ям з дітьми.

Система державних соціальних допомог сім'ям, які мають дітей, в зв'язку з їх народженням та вихованням, яка гарантує державну матеріальну

підтримку материнства і дитинства закріплена в ряді нормативно-правових актах.

Серед основних законів України „Про охорону дитинства”, „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування”, „Про державну допомогу сім'ям з дітьми”, „Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам”, „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” та інші.

Закон України „Про державну допомогу сім'ям з дітьми” прийнятий у новій редакції 22 березня 2001 році. Цей нормативно-правовий акт відповідно до Конституції України встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення.

Відповідно до ст. 3 цього Закону призначаються такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) допомога при народженні дитини;
- 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- 5) допомога одиноким матерям.
- 6) допомога при усиновленні дитини.

Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми та перелік документів, необхідних для призначення допомог за цим Законом, встановлюється постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми” від 27 грудня 2001 року №1751.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та об'єднання громадян за рахунок власних коштів можуть запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з дітьми.

Покриття витрат на виплату державної допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів.

3. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами.

Право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами мають за Законом України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” всі жінки (у тому числі неповнолітні), які **не застраховані** в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування:

1. жінки з числа військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, військ цивільної оборони, інших військових формувань та з числа осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та Державної кримінально-виконавчої служби – розмірі 100 відсотків грошового забезпечення;

2. жінки, звільнені з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи та організації незалежно від форми власності за умови, що вагітна жінка була звільнена з роботи не раніше ніж за шість місяців до набуття права на одержання допомоги – 100 відсотків середньомісячного доходу;

3. жінки, зареєстровані в центрі зайнятості як безробітні – у розмірі 100 відсотків мінімального розміру допомоги по безробіттю;

4. аспірантки, докторантки, клінічні ординатори, студентки вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладів – у розмірі місячної стипендії. Жінка, яка продовжує навчання, має право на виплату стипендії або допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами за її вибором;

5. непрацюючі жінки та жінки, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, які не сплачують страхові внески до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності - в розмірі 25 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатної особи, з розрахунку на місяць.

Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами надається у розмірі встановленому для відповідної категорії жінок, але не може бути менше 25 відсотків від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць.

Строки звернення за призначенням державної допомоги в зв'язку з вагітністю та пологами

Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами призначається, якщо звернення за нею надійшло не пізніше шести місяців з дня закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, і виплачується жінкам за весь період відпустки.

Тривалість відпустки становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей - 70) календарних днів після пологів. Жінкам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 - до пологів та 90 - після пологів). Зазначена допомога обчислюється сумарно та надається жінкам у повному обсязі незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів.

Особам, які усиновили або взяли під опіку дитину протягом двох місяців з дня її народження, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами надається на підставі рішення про усиновлення або встановлення опіки за період з дня усиновлення чи встановлення опіки і до закінчення строку післяпологової відпустки.

4. Допомога при народженні дитини.

Допомога при народженні дитини за Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» надається

одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною.

Допомога батькам при народженні дитини призначається на підставі свідоцтва про народження дитини. Опікунам зазначена допомога призначається на підставі рішення про встановлення опіки.

Для призначення допомоги при народженні дитини до органу праці та соціального захисту населення за умови пред'явлення паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, та свідоцтва про народження дитини подається одним з батьків (опікуном), з яким постійно проживає дитина, заява за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, та копія свідоцтва про народження дитини.

Орган праці та соціального захисту населення за місцем проживання одного з батьків (опікуна), з яким постійно проживає дитина, має право отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій відомості, необхідні для призначення допомоги при народженні дитини.

У разі народження (встановлення опіки) двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину.

Допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини.

У разі народження мертвої дитини допомога при народженні дитини не призначається.

Виплата допомоги при народженні дитини припиняється у разі:

1. позбавлення отримувача допомоги батьківських прав;
2. відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав;
3. тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання;
4. припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини;
5. нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини.

Розмір допомоги при народженні дитини. Допомога при народженні дитини призначається у розмірі 41280 гривень. Виплата допомоги здійснюється одноразово у сумі 10320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Особам, які на 30 червня 2014 року мали право на отримання допомоги при народженні дитини у розмірі, встановленому на першу дитину, після досягнення дитиною двох років на наступні 12 місяців

призначається щомісячна допомога у розмірі 130 гривень, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

5. Допомога при усиновленні дитини.

Право на допомогу при усиновленні дитини має особа, яка є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновила дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо усиновлювачами є подружжя - один з них на їх розсуд).

Допомога при усиновленні дитини призначається на підставі рішення про усиновлення дитини.

У разі усиновлення двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину.

Допомога при усиновленні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня набрання законної сили рішенням про усиновлення дитини.

Допомога при усиновленні дитини призначається незалежно від одержання на дитину інших видів допомоги.

Розмір допомоги при усиновленні дитини. Допомога при усиновленні дитини надається у розмірі, встановленому для виплати допомоги при народженні дитини. Порядок і умови виплати допомоги при усиновленні дитини та підстави для припинення виплати такої допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України.

6. Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, призначається особам, призначеним в установленому законом порядку опікунами чи піклувальниками дітей, які позбавлені батьківського піклування. Така допомога вважається власністю дитини.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, призначається на підставі рішення про встановлення опіки чи піклування.

Розмір допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, надається у розмірі, що становить два прожиткових мінімуми для дитини відповідного віку. У разі коли на дитину виплачуються призначені в установленому порядку пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога (крім державної соціальної допомоги, що виплачується на дітей-інвалідів, відповідно до законодавства), розмір допомоги на дитину, над якою встановлено опіку чи піклування, визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром призначених пенсії, аліментів, стипендії, державної допомоги.

7. Допомога на дітей одиноким матерям.

Право на допомогу на дітей одиницям матерям мають одиницямматері (які не перебувають у шлюбі), одиницям усинювлювачі, якщо усвюдоцтві про народження дитини або документи про народження дитини, виданому компетентними органами іноземної держави, за умови його легалізації в установленому законодавством порядку (рішенні про усинювлення дитини), відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матір) проведено в установленому порядку органом державної реєстрації актів цивільного стану за вказівкою матері (батька, усинювлювача) дитини.

Право на допомогу на дітей одиницям матерям (батькам) має мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, які не одержують на них пенсію в разі втрати годувальника або соціальну пенсію.

Якщо одиницям мати, одиницям усинювлювач, мати (батько) у разі смерті одного з батьків зареєстрували шлюб, то за ними зберігається право на отримання допомоги на дітей, які народилися чи були усинювлені до шлюбу, якщо такі діти не були усинювлені чоловіком (дружиною).

Жінка, яка має дітей від особи, з якою вона не перебувала і не перебуває в зареєстрованому шлюбі, але з якою вона веде спільне господарство, разом проживає і виховує дітей, права на одержання допомоги, встановленої на дітей одиницям матерям, не має. При реєстрації цієї жінкою шлюбу з особою, від якої вона має дітей, допомога на дітей, народжених від цієї особи, не призначається.

Допомога на дітей одиницям матерям призначається за наявності витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини, виданого відділом державної реєстрації актів цивільного стану, або довідки про народження, виданої виконавчим органом сільської, селищної, міської (крім міст обласного значення) ради, із зазначенням підстави внесення відомостей про батька дитини до актового запису про народження дитини відповідно до абзацу першого частини першої статті 135 Сімейного кодексу України, або документа про народження, виданого компетентним органом іноземної держави, в якому відсутні відомості про батька, за умови його легалізації в установленому законодавством порядку.

Допомога на дітей одиницям матерям призначається незалежно від одержання на дітей інших видів допомоги, передбачених законом.

Розмір допомоги на дітей одиницям матерям. Допомога на дітей одиницям матерям, одиницям усинювлювачам, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків, які мають дітей віком до 18 років (якщо діти навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних, а також вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, - до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років), надається у розмірі, що дорівнює різниці між 100 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним

сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців.

Виплата допомоги на дітей одиноким матерям (батькам) припиняється у разі:

1. позбавлення отримувача допомоги батьківських прав;
2. позбавлення отримувача допомоги волі за вироком суду; скасування рішення про усиновлення дитини або визнання його недійсним;
3. реєстрації дитиною шлюбу до досягнення нею 18-річного віку;
4. надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності у випадках, передбачених законом;
5. смерті дитини;
6. смерті отримувача допомоги.

Виплата допомоги на дітей одиноким матерям (батькам) призупиняється у разі:

1. тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання;
2. відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав;
3. тимчасового працевлаштування дитини.

В останніх випадках виплата допомоги поновлюється за письмовою заявою отримувача допомоги до органу, який призначає допомогу, з місяця, що настає за місяцем, в якому припинилася дія зазначених обставин. Припинення або призупинення виплати допомоги здійснюється на підставі відомостей про обставини, зазначені у частинах першій та другій цієї статті, з місяця, що настає за місяцем, в якому було виявлено зазначені обставини, за рішенням органу, який призначив допомогу.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 22 березня 2001 року // Урядовий кур'єр. – 2001. - № 69. – ст.5.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в зв'язку з втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України від 18 січня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №14. – ст.71.
3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року №1768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - №25. – ст.14.
4. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України від 16 листопада 2000 року № 2109-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - №1. - Ст.2
5. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам: Закон України від 18 травня 2004 року № 1727-IV // Відомості Верховної Ради України.- 2004. - № 33-34 - Ст. 404.

6. Про затвердження Порядку призначення та виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року №1751 // Урядовий кур'єр – 2002. – №6.

7. Про затвердження Порядку виплати державної допомоги при народженні дитини в разі її влаштування до дитячого закладу (будинку дитини) на повне державне утримання: наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту 19.05.2008 № 254/704/260/427/2014 // Офіц. вісн. України . – 2008. - № 41. – Ст.1373.

8. Про затвердження методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги: наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Державного комітету статистики України від 18 червня 1999 року №102/154/64/61/204 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 6. – Ст. 272.

9. Про затвердження Порядку обміну інформацією про припинення виплати допомоги при народженні дитини батькам (опікунам, усиновителям), прийомним батькам та батькам-вихователям: наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту 14.04.2008 N 200/196/1481 // // Офіц. вісн. України . – 2008. - № 33. – Ст.1129.

10. Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України від 30 квітня 2002 N 226/293/169 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 24. – Ст.1191.

11. Про затвердження Порядку перерахування Пенсійним фондом України або органами праці та соціального захисту населення коштів установам (закладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. N 269 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 10. – Ст.599.

12. Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України від 8 листопада 2001 N 454/471/516 // Офіційний вісник України. -2001. - № 52. - Стаття 2403

13. Про затвердження методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги: наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Державного комітету статистики України від 18 червня 1999 року №102/154/64/61/204 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 6. – Ст. 272.

14. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9 – Ст.394.

15. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам і державної соціальної допомоги на догляд: постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2005 року № 261 // Урядовий кур'єр від 20.04.2005 № 73.

16. Андріїв В.В. Страхові допомоги у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування / В.В. Андріїв // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – с. 199-201.

17. Бурлака О. С. Щодо поняття державної соціальної допомоги як виду соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства / О.С. Бурлака // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2016. № 20. – С. 107-110.

18. Буяшенко В. В. Соціальна допомога в контексті повсякденності / В.В. Буяшенко // Гуманітарний вісник ЗДІА.–2009.–Вип. – 2009. – Т. 39. – С. 161-173.

19. Вознюк Н. До питання про поняття та види державних соціальних допомог / Н. Вознюк // Історико-правовий часопис: журнал / упоряд. О. Крикунов. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 2 (4). – С. 64-69

20. Денисюк М. М. Про правову підставу надання соціального забезпечення сім'ям з дітьми / М.М. Денисюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 8. – с. 185-188.

21. Доценко І. О. Законодавчі умови надання державної допомоги сім'ям з дітьми / І.О. Доценко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 3. – Т. 3. – с. 61-63.

22. Кузьменко С.Г. Соціальна допомога в системі державних органів управління / С.Г. Кузьменко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 3. – С. 1-5.

23. Кулачок Л.В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Л.В. Кулачок – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 17 с.

24. Курносенко Л. Державна соціальна допомога сім'ям з дітьми: проблеми і напрями удосконалення/ Л. Курносенко //Актуальні проблеми державного управління. – 2014. – №. 4. – С. 111-114.

25. Панченко В.Ю. О понятии социальной помощи в современном обществе / В.Ю. Панченко // СОЦИС. – 2012. – № 5. – С. 13–18.

26. Попов О. Г. Щодо визначення сутності соціальної допомоги як форми соціального забезпечення осіб, які працюють на умовах запозиченої праці / О.Г. Попов //Теорія та історія держави і права. – 2015. – С. 120-123.

27. Тарасенко В. С. Державна соціальна допомога як вид матеріального забезпечення дітей-інвалідів/ В. С. Тарасенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 58. – С. 144-149.

28. Тарасенко В.С. Поняття та види соціальних допомог // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки". – 2014. - № 2/2. – С. 117-121.

29. Тарасенко В.С. Соціальні допомоги: критерії для класифікації // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С. 440 – 443.

30. Тарасенко В.С. Новели в призначенні допомог на дітей одиницями матерям / В.С. Тарасенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – № 18 (Т.2.). – С. 10-12.

31. Тарасенко В.С. Проблемні питання призначенні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т.1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 527-529.

32. Тарасенко В.С. Призначення та виплата допомог сім'ям з дітьми: проблемні питання // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, 20-21 травня 2011 р., м. Одеса. Т.2 / відп. ред. д-р юрид. наук В.М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – О. : «Фенікс», 2011. – С. 398-400.

33. Тарасенко В.С. Проблеми забезпечення права осіб на соціальні послуги та соціальні допомоги в Україні // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 554-556.

34. Тищенко О. В. Проблеми правового регулювання державних соціальних допомог в Україні //Право і суспільство. – 2015. – №. 5. – С. 29-34.

35. Реут Т.Г. Сучасний стан та ефективність системи соціальної допомоги в Україні / Т.Г. Реут // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - № 4. - Т. 4. – с. 292-300.

36. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н.Шаманська // Галицький економічний вісник. — 2013. — №2(41). — с.43-48

37. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України / І.Ю. Хомич //Форум права. – 2013. – №. 3. – С. 717-724.

Змістовий модуль 4. Правове регулювання надання соціальних послуг .

ТЕМА 7. Соціальні установи, що надають соціальні послуги.

План

1. Співвідношення понять «соціальні послуги» та «соціальне обслуговування».
2. Види соціальних послуг та форми їх надання.
3. Суб'єкти соціально-обслуговувальних правовідносин та їх правовий статус.
4. Організація діяльності з надання соціальних послуг.
5. Порядок надання соціальних послуг.
6. Порядок і умови отримання соціальних послуг.
7. Фінансування соціальних послуг.

1. Співвідношення понять «соціальні послуги» та «соціальне обслуговування».

Соціальні послуги у правовому полі України виникли порівняно недавно: з ухваленням Закону України «Про соціальні послуги» (2003). Традиційно, галузева наука для позначення негрошового способу соціального забезпечення громадян послуговувалась терміном «соціальне обслуговування».

Можна виділити два аспекти тлумачень поняття «соціальне обслуговування». Широкий трактує таке обслуговування як комплексне поняття, що охоплює всі види натурального соціального забезпечення (послуги, пільги, видачі, соціальна підтримка, матеріальна допомога тощо). У вузькому аспекті соціальним обслуговуванням позначають комплекс соціальних послуг, які надають соціально незабезпеченим громадянам.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» законодавче поняття соціального обслуговування охоплює і соціальні допомоги, і соціальні послуги. У ч. 5 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» соціальне обслуговування визначено як систему соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, які надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. За обсягом охоплює сприяння, підтримку і послуги. В Україні відсутні законодавчі дефініції соціальної допомоги, підтримки, сприяння як складових соціального обслуговування. Відповідно до практичного словника синонімів української мови слова «допомога», «сприяння» та «підтримка» є синонімами.

За наведеним вище визначенням соціальні послуги є одним із видів соціального обслуговування. А відповідно до ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги» соціальне обслуговування та матеріальна допомога є

основними формами надання соціальних послуг. Не вносить ясності і законодавча дефініція соціальних послуг. Це – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем (ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги»).

Основним у словосполученні «соціальна послуга» і таким, що визначає родові ознаки, є слово «послуга». Прикметник «соціальна» позначає її належність до видів соціально-забезпечувального надання.

Правовими ознаками, що характеризують поняття «соціальна послуга» є:

– по-перше, дієва форма її зовнішнього вияву. Послуга – це завжди дія або сукупність дій, які здійснюються з певною періодичністю, рідше – у формі одиничної дії. Форма зовнішнього вияву послуги є одним із критеріїв відмежування соціальних послуг від інших видів соціально-забезпечувального надання. Адже нездатність особи до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності нарівні з іншими громадянами (обмеження життєдіяльності) не може бути усунена за допомогою виплати їй пенсії чи допомоги. Втрата роботи, неможливість її самостійно знайти також потребують дієвих вчинків соціально зобов'язаних суб'єктів. Соціально-потрібна діяльність, що і є послугою відповідно до цивільно-правової конструкції, зумовлена особливими, відмінними від втрати трудового доходу потребами особи;

– по-друге, одночасність надання та споживання соціальної послуги: соціально-правоможна особа, яка отримує послугу, не може відтермінувати (скористатись згодом) дію, що становить зміст вчинюваного щодо неї соціального діяння. Дія або діяльність надається та споживається синхронно, їх неможливо розділити, оскільки процес надання послуги і є водночас її корисним результатом, який повинен компенсувати особі відхилення чи обмеження у життєдіяльності особи, зумовлені соціальним ризиком. Результат надання послуги відразу поглинається її одержувачем, він виявляється у формі одужання особи, набуття додаткових чи нових знань тощо;

– по-третє, відсутність уречевленого результату. Результати надання соціальної послуги особа може відчутти шляхом покращення здоров'я чи якості життєдіяльності, отримавши можливість виконувати трудову діяльність. Однак зберегти, нагромадити чи відокремити результат діяльності, показати його як об'єкт матеріального світу соціально-правоможна особа не в змозі. Послуга як об'єкт правовідносин та зміст суб'єктивного юридичного обов'язку соціально зобов'язаної особи у правовідносинах надання соціальних послуг збігаються та не можуть бути відокремлені.

Отже, соціальною послугою є дія або комплекс дій соціально зобов'язаних відповідно до закону чи договору суб'єктів, спрямована на

зменшення чи усунення впливу соціального ризику на соціально-правоможну особу.

Відповідно до українського законодавства соціальні послуги як вид соціально-забезпечувального надання надають: 1) безперервно або періодично протягом часу впливу на особу соціального ризику; 2) одноразово, якщо завдяки їй припинений вплив соціального ризику на соціально-правоможну особу; 3) комплексно, якщо потреба особи зумовлює необхідність отримати декілька видів соціальних послуг різного спрямування, лише в сукупності вони зможуть зменшити або усунути вплив соціального ризику на життєдіяльність людини. Зважаючи на законодавчу дефініцію соціального обслуговування, цей третій вид соціальних послуг можна позначати терміном «соціальне обслуговування».

Соціальне обслуговування передбачає комплекс дій соціально зобов'язаних суб'єктів, які лише в сукупності здатні усунути чи нейтралізувати певні зміни у життєдіяльності правоможного суб'єкта; здійснюються в межах одних правовідносин та на підставі одного рішення про надання такого обслуговування.

2. Види соціальних послуг та форми їх надання.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги» основними формами надання соціальних послуг є **матеріальна допомога та соціальне обслуговування.**

Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється:

1. за місцем проживання особи (вдома);
2. за місцем проживання (перебування) дитини у сім'ях громадян, які відповідно до договору надають послуги щодо утримання та виховання дитини (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї патронатних вихователів);
3. у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
4. у реабілітаційних установах та закладах;
5. в установах та закладах денного перебування;
6. в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
7. у територіальних центрах надання соціальних послуг;
8. в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» можуть надаватися такі види соціальних послуг:

1. соціально-побутові послуги - забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення

соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

2. психологічні послуги - надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

3. соціально-педагогічні послуги - виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

4. соціально-медичні послуги - консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

5. соціально-економічні послуги - задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

6. юридичні послуги - надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

7. послуги з працевлаштування- пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

8. інформаційні послуги - надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

9. інші соціальні послуги.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, можуть їх надавати в інших формах, не передбачених цією статтею, але визначених Кабінетом Міністрів України в переліку платних соціальних послуг.

Перелік та порядок надання соціальних послуг за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування

регулюються законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

3. Суб'єкти соціально-обслуговувальних правовідносин та їх правовий статус.

Суб'єкти соціально-обслуговуючих правовідносин –це ті особи, за якими державою визнана соціально-обслуговуюча правоздатність і які за законом наділені здатністю самостійно здійснювати належні їм права й обов'язки у сфері соціального обслуговування.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги - підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

Особи, що надають соціальні послуги, **мають право на:**

1. профілактичний огляд і обстеження при прийнятті на роботу та диспансерний нагляд за рахунок роботодавця;

2. захист професійної честі, гідності та ділової репутації, у тому числі в судовому порядку;

3. підвищення кваліфікації у встановленому порядку за рахунок роботодавця;

4. забезпечення спеціальним одягом, взуттям та інвентарем, велосипедами і проїзними квитками або виплату грошової компенсації за їх придбання;

5. при виконанні службових обов'язків першочергове обслуговування на підприємствах, в установах, організаціях, зокрема підприємствах зв'язку, технічного обслуговування і ремонту транспортних засобів, служби побуту, торгівлі, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту.

Особи, що надають соціальні послуги, **зобов'язані:**

1. сумлінно надавати соціальні послуги особам, які перебувають у складній життєвій ситуації;

2. керуватися у своїй діяльності основними принципами надання соціальних послуг;

3. поважати гідність громадян;

4. не допускати негуманних і дискримінаційних дій щодо громадян, які одержують соціальні послуги;

5. надавати особам, які обслуговуються, повну інформацію про зміст і види соціальних послуг;

6. зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі виконання своїх обов'язків, а також ту інформацію, яка може бути використана проти особи, що обслуговується.

4. Організація діяльності з надання соціальних послуг.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, здійснюють свою діяльність відповідно до статутних документів, цивільно-правових договорів (для фізичних осіб - підприємців), в яких визначено перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються, за наявності відповідної підготовки працівників, з дотриманням державних стандартів соціальних послуг, етичних, правових норм і принципів надання соціальних послуг. Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, на договірних засадах можуть залучати для виконання цієї роботи інші підприємства, установи, організації, фізичних осіб, зокрема волонтерів.

Перелік соціальних послуг затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері соціальної політики.

Соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безоплатно.

Соціальні послуги державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів, в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг, **безоплатно** надаються:

1. громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

2. громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, бездомністю, стихійним лихом, катастрофами, особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум;

3. дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Соціальні послуги понад обсяги, визначені державними стандартами, надаються за плату. Порядок регулювання тарифів на соціальні послуги встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Фізичним особам, які надають соціальні послуги, призначаються і виплачуються компенсаційні виплати в порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України. Сфера надання соціальних послуг заснована на використанні та розвитку всіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів.

До державного сектору входять суб'єкти, що надають соціальні послуги і знаходяться в державній власності, управління якими здійснюється центральними органами виконавчої влади.

Комунальний сектор включає установи та заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги і знаходяться в підпорядкуванні органів місцевого самоврядування.

Управління державним та комунальним секторами здійснюється відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

До недержавного сектору також відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Управління сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами.

Державні та комунальні заклади і установи, що надають соціальні послуги, не підлягають приватизації і не можуть бути репрофільовані на інші види діяльності.

Порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації установ і закладів, що надають соціальні послуги незалежно від форм власності, визначається законодавством України.

Науково-методичне забезпечення сфери надання соціальних послуг здійснюється органами державного управління.

6. Порядок і умови отримання соціальних послуг.

Для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

У разі якщо особа, яка потребує соціальних послуг, за віком або станом здоров'я неспроможна самотійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства.

При одержанні соціальних послуг громадяни **мають право на:**

1. поважливе і гуманне ставлення з боку суб'єктів, що надають соціальні послуги;
2. вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування;
3. інформацію щодо своїх прав, обов'язків та умов надання соціальних послуг;
4. згоду на соціальні послуги;
5. відмову від соціальних послуг;
6. конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги;
7. захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку.

7. Фінансування соціальних послуг.

Фінансування соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань), коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством.

У місцевих бюджетах повинні плануватися кошти, необхідні для фінансування соціальних послуг.

У державному та місцевих бюджетах повинні передбачатися кошти для фінансування цільових програм надання соціальних послуг.

Фінансування територіальних програм розвитку соціальних послуг здійснюється за рахунок виділених місцевому бюджету цільових субвенцій чи шляхом кооперування коштів місцевих бюджетів на реалізацію спільних проектів.

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №45 . — Ст. 358.

2. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006 р. № 3334-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 19. — Ст. 159

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку» від 14 січня 2004 року № 12 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 2 (частина 1). — Ст. 42.

4. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» від 29 грудня 2009 року № 1417 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 1. — Ст. 10.

5. Типове Положення про психоневрологічний інтернат, затверджено наказом Міністерства праці та соціальної політики України 29.12.2001 № 549, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29 січня 2002 року за № 68/6356 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 5. — Ст. 212.

6. Типове положення про центр соціально-психологічної допомоги, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» від 12 травня 2004 року № 608 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 4. — Т. 1. — Ст. 168.

7. Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» від 29 грудня 2009 року № 1417 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 1. — Ст. 10

8. Типове положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів, геріатричний пансіонат, пансіонат для ветеранів війни і праці, затверджене наказом Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження типових положень про будинки-інтернати (пансіонати) для громадян похилого віку, інвалідів та дітей» від 29 грудня 2001 року № 549, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 29 січня 2002 року № 67/6354 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 5. – Ст. 212.

9. Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги: постанова Кабінету Міністрів від 29.04.2004 р. № 558 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 17. – Ст. 1188

10. Гірник О.О. Щодо проблеми удосконалення законодавства України про соціальне обслуговування / О.О. Гірник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. - № 810. – с. 231-236.

11. Дубич К.В. Державне управління соціальними послугами: термінологічний аналіз / К.В. Дубич // Державне управління : теорія та практика. – 2014. - № 1. – с. 47-60.

12. Дубич К. Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження / К. Дубич // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України . – 2013. – № 1. – С. 211-218.

13. Концепція реформування системи соціальних послуг : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2007 р. № 178-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mlsp.kmu.gov.ua>

14. Кривобок Ю. Соціальні послуги у системі соціального захисту: проблеми та перспективи удосконалення в Україні / Ю. Кривобок // Політичний менеджмент. – 2012. - № 1-2. – с. 97-102.

15. Казанчан, А. А. Соціальне обслуговування як вид соціального забезпечення громадян України / А. А. Казанчан // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер.: Юридичні науки : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Стратонов. - Херсон, 2013. - Вип. 2. - С. 42-44.

16. Кравченко М.В. Механізм децентралізації соціальних послуг в Україні / М.В. Кравченко // Демократичне врядування. – 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/kravchenko.pdf

17. Іваночко О. Щодо проблеми форм соціального обслуговування фізичних осіб в Україні [Електронний ресурс] / О. Іваночко // Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична . – 2013. – Вип. 58. – С. 243-249.

18. Іляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь : [Електронний ресурс] / О. Іляш // Нац. ін-т стратег. досліджень : веб-сайт. - 2014. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/763>.

19. Литвиненко, В. Співвідношення соціальних послуг і пільг у системі соціального захисту населення / В. Литвиненко // Юридична Україна : Щомісячний правовий часопис. – 2012. – № 11. – С. 124–127.

20. Литвиненко Л.М. Соціальні установи з надання соціальних послуг для дітей і молоді / В.М. Литвиненко // Право і суспільство. – 2016. - № 3 (1). – с. 81-86.

21. Правове регулювання соціального обслуговування населення в сучасних умовах: проблеми теорії та практики : монографія / В.О. Гончаров, С.М. Прилипко, Л.П. Шумна, О.М. Ярошенко; За наук. Ред. проф. Ярошенка О.М. – Харків : Юрайт, 2012. – 312 с.

22. Тищенко О.В. Законодавче забезпечення соціальних послуг в Україні: теоретико-правові проблеми / О.В. Тищенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. - № 33. – Т. 1. – с. 197-202.

23. Рунова Н. О. Правове регулювання соціального обслуговування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Н. О. Рунова. – Луганськ, 2011. – 19 с.

24. Синчук С.М. Щодо розмежування законодавчих понять «соціальна послуга» та «соціальне обслуговування» / С.М. Синчук // Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2015 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2015. – с. 252-256.

25. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах / Проект ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб». — Київ, 2006. — 225 с

26. Сташків Б. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання / Б. Сташків // Право України. – 2005. – № 1. – С. 76-79.

27. Сташків Б. І. Право соціального обслуговування / Б. І. Сташків. — К.: «Знання», 2007. — 567 с.

28. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навчальний посібник / Б.І. Сташків. – К.: Знання, 2005. – 405 с.

29. Шумна Л.П. До питання правовідносин у сфері соціального обслуговування Актуальні проблеми права: теорія і практика: Збірник наукових праць / За ред. Л.І. Лазор. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2011. – №21. – С. 599 – 605.

30. Шумна Л.П. До питання юридичних гарантій права громадян на соціальне обслуговування / Трудове право, право соціального забезпечення та сучасні проблеми проходження служби в органах внутрішніх справ: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листопада 2011 р.) / за заг. ред. К.Ю. Мельника. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 92 – 100.

ТЕМА 8. Соціальні послуги, що надаються окремим категоріям осіб.

План

1. Забезпечення населення технічними засобами реабілітації.
2. Забезпечення інвалідів автомобілями.
3. Санаторно-курортне лікування як вид соціального обслуговування.
4. Соціальні послуги, що надаються органами Міністерства охорони здоров'я України.

1. Забезпечення населення технічними засобами реабілітації.

До технічних та інших засобів реабілітації, якими забезпечуються особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та інші окремі категорії населення через структурні підрозділи соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (крім м. Києва та Севастополя) рад (далі - органи соціального захисту населення), належать:

1. протезно-ортопедичні вироби, в тому числі ортопедичне взуття;
2. спеціальні засоби для самообслуговування та догляду;
3. засоби для пересування;
4. допоміжні засоби для особистої рухомості, переміщення та підйому;
5. меблі та оснащення;
6. спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією.

Особи з інвалідністю та діти з інвалідністю забезпечуються технічними та іншими засобами реабілітації відповідно до індивідуальної програми реабілітації. Зазначеними засобами забезпечуються також діти віком до 18 років з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату.

Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ і ветерани державної пожежної охорони забезпечуються протезно-ортопедичними виробами.

Жінки після мастектомії, секторальної резекції молочної залози, квадрантектomie та із вродженими вадами молочних залоз забезпечуються протезами молочних залоз, післяопераційними протезами, ліфами для їх кріплення, спеціальними ліфами для кріплення протезів молочних залоз для занять фізичною культурою і плаванням, ортезами на верхні кінцівки, зокрема компресійними рукавами.

Особи похилого віку забезпечуються протезами верхніх та нижніх кінцівок, спеціальними засобами для самообслуговування та догляду, які є обов'язковими для застосування у разі забезпечення такими протезами.

Військовослужбовці та прирівняні до них особи, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і безпосередньо брали участь в антитерористичній операції, забезпеченні її

проведення (здійсненні заходів, пов'язаних із запобіганням, виявленням і припиненням терористичної діяльності) та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції, а також працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та безпосередньо брали участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством, а також мирні громадяни, які проживали в районах проведення антитерористичної операції, за умови, якщо такими особами не вчинено кримінальних правопорушень, забезпечуються технічними та іншими засобами реабілітації незалежно від встановлення їм інвалідності на підставі рішень військово-лікарських комісій чи висновків лікарсько-консультативних комісій лікувально-профілактичних закладів.

Днем отримання технічного та іншого засобу реабілітації вважається день видачі його у користування особі з інвалідністю, дитині з інвалідністю, іншій особі, їх законним представникам, соціальним працівникам, які надають соціальні послуги особам з інвалідністю та іншим особам, керівникам первинних організацій УТОС, УТОГ, а у разі надсилання поштою - день, наведений у повідомленні про його вручення.

Медичні показання до забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації визначають для:

1. осіб з інвалідністю - медико-соціальні експертні комісії з оформленням індивідуальної програми;

2. дітей з інвалідністю та інших осіб, за виключенням постраждалих внаслідок антитерористичної операції, яким не встановлено інвалідність, - лікарсько-консультативні комісії лікувально-профілактичних закладів або клініки Українського науково-дослідного інституту протезування, протезобудування та відновлення працездатності з оформленням відповідного висновку;

3. осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які досягли шестирічного віку (для забезпечення кріслами колісними з електричним приводом для пересування в приміщенні); дітей з інвалідністю з 14 років (для забезпечення кріслами колісними для пересування поза межами приміщення) - обласні, центральні міські у м. Києві та Севастополі, республіканська в Автономній Республіці Крим МСЕК з оформленням відповідного медичного висновку;

4. постраждалих внаслідок антитерористичної операції, яким не встановлено інвалідність, - військово-лікарські комісії з оформленням відповідного рішення чи ЛКК з оформленням відповідного висновку.

Облік осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб, які мають право на безоплатне забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, ведуть **органи соціального захисту населення за зареєстрованим місцем проживання осіб.**

Для взяття на облік особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю, інша особа або їх законні представники подають органу соціального захисту населення заяву за формою, затвердженою Мінсоцполітики. Разом із заявою

про взяття на облік пред'являються такі документи особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, іншої особи:

1. паспорт або свідоцтво про народження (для дітей віком до 16 років);
2. висновок МСЕК про встановлення інвалідності для осіб з інвалідністю (для дітей з інвалідністю - висновок ЛКК) у разі, коли особа вперше звертається до органів соціального захисту населення або змінюється група і причина інвалідності;

3. індивідуальна програма (для особи з інвалідністю та дитини з інвалідністю) або висновок ЛКК (для інших осіб, осіб з інвалідністю, група інвалідності яких установа до 1 січня 2007 р. як безстрокова або строк дії якої не закінчився), містить показання для забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації;

4. рішення ВЛК чи висновок ЛКК для постраждалих внаслідок антитерористичної операції, яким не встановлено інвалідність;

5. довідка з органів внутрішніх справ про невчинення кримінальних правопорушень (для постраждалих внаслідок антитерористичної операції з числа мирних громадян, які проживали в районах проведення антитерористичної операції та яким не встановлено інвалідність);

6. висновок експерта за результатами судово-медичної експертизи (для постраждалих внаслідок антитерористичної операції з числа мирних громадян, які проживали в районах проведення антитерористичної операції та яким не встановлено інвалідність);

7. довідка, що підтверджує місце проживання/перебування безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції, видана уповноваженим органом за місцем проживання (для постраждалих внаслідок антитерористичної операції з числа мирних громадян, які проживали в районах проведення антитерористичної операції та яким не встановлено інвалідність);

8. витяг з наказу командира військової частини (начальника територіального підрозділу) або довідка про обставини травми (поранення, контузії, каліцтва), видана командиром військової частини (начальником територіального підрозділу), з відомостями про участь в антитерористичній операції (для військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців та працівників МВС, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, інших утворених відповідно до законів військових формувань, яким не встановлено інвалідність);

9. довідка з місця роботи (для працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися та безпосередньо брали участь в антитерористичній операції в районах її проведення, яким не встановлено інвалідність);

10. довідка з місця роботи, служби або навчання особи з інвалідністю та іншої особи (для осіб, які працюють, служать, навчаються);

11. посвідчення про взяття на облік (для бездомних осіб);

12. копія документа, що засвідчує реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків, у якому зазначено реєстраційний номер облікової картки платника податків, або копія сторінки паспорта громадянина України з відміткою про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта;

13. довідка про реєстрацію місця проживання для дітей, у тому числі дітей з інвалідністю, віком до 16 років, та осіб, паспорти яких не містять відомостей про реєстрацію місця проживання (крім бездомних осіб);

14. посвідчення, яке підтверджує право особи на пільги (для ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і ветеранів державної пожежної охорони).

Для взяття на облік осіб з інвалідністю по зору, слуху з числа членів УТОС, УТОГ до органу соціального захисту населення із зазначеними документами та копією членського квитка за бажанням особи з інвалідністю може звернутися керівник первинної організації відповідного товариства, який повинен мати при собі документи, що підтверджують його особу та повноваження.

Особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю, інша особа або їх законний представник звертається до підприємства, яке в свою чергу оформляє замовлення на виготовлення індивідуального засобу реабілітації.

Строк виготовлення індивідуальних засобів реабілітації становить:

протезів верхніх та нижніх кінцівок, ортезів шарнірних на верхні та нижні кінцівки, ортезів на хребет (з різних видів матеріалів, крім текстильних), корсетів та ортопедичного взуття - до 20 робочих днів;

протезно-ортопедичних виробів (обтураторів, ортезів із текстильних матеріалів) та ортопедичного взуття умовного позначення 1, 11 за функціональним призначенням - до 10 робочих днів.

2. Забезпечення інвалідів автомобілями.

Забезпечення автомобілями інвалідів за місцем реєстрації здійснюється Мінсоцполітики Автономної Республіки Крим, відповідними структурними підрозділами соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій або управліннями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі

Інваліди, які проживають в установах соціального обслуговування на повному державному утриманні або перебувають у місцях позбавлення волі, автомобілями не забезпечуються. У разі влаштування інваліда, який забезпечений автомобілем, на проживання до установи соціального обслуговування або засудження його до позбавлення волі автомобіль, отриманий інвалідом, законним представником недієздатного інваліда, дитини-інваліда через структурний підрозділ соціального захисту населення

або управління виконавчої дирекції, повертається такому структурному підрозділу соціального захисту населення або управлінню виконавчої дирекції у повному комплекті. У разі коли такого інваліда було забезпечено автомобілем на пільгових умовах (за 7 або 30 відсотків вартості), за його заявою, поданою не пізніше ніж через шість місяців з дня вилучення автомобіля, йому повертається сума, що була ним сплачена за автомобіль, з урахуванням розрахункової вартості автомобіля на день подання заяви.

Підставою для забезпечення інвалідів автомобілями є заява, документи, зазначені у пункті 34 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями, тависновок обласної, центральної міської у м. Києві та Севастополі, республіканської в Автономній Республіці Крим медико-соціальної експертної комісії про наявність в інваліда медичних показань для забезпечення автомобілем і наявність або відсутність протипоказань до керування ним залежно від умов забезпечення автомобілем, зазначених у пунктах 29-31 зазначеного Порядку.

Незалежно від медичних показань мають право на забезпечення автомобілями:

1. інваліди I та II групи з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, а також громадян, які брали участь у ліквідації інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї (категорія 1);

2. інваліди війни I групи по зору або без обох рук;

3. інваліди з куксами обох ніг і рук.

Крім того, інвалід або член його сім'ї, який зареєстрований за місцем реєстрації інваліда і якому передається право користування автомобілем, законний представник недієздатного інваліда, дитини-інваліда, інша особа, якій передається право користування автомобілем (для інвалідів війни та інвалідів I групи з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, а також громадян, які брали участь у ліквідації інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї (категорія 1), та інвалідів унаслідок трудового каліцтва) та яка зареєстрована в одному населеному пункті з інвалідом, подає копію посвідчення водія на право керування автомобілем відповідної категорії.

Інвалід, законний представник недієздатного інваліда, дитини-інваліда отримує автомобіль на десятирічний строк без права продажу, дарування, передачі (в тому числі за довіреністю) іншій особі. Після закінчення зазначеного строку інвалід може користуватися таким автомобілем до отримання нового або повернути його структурному підрозділу соціального

захисту населення чи управлінню виконавчої дирекції на умовах згідно з пунктом 14 зазначеного Порядку.

Датою забезпечення автомобілем вважається день отримання його інвалідом, законним представником недієздатного інваліда, дитини-інваліда на підставі акта приймання-передачі, виданого дилером підприємства - постачальника автомобілів для інвалідів.

Інвалід може мати в своєму користуванні лише один автомобіль, отриманий через структурний підрозділ соціального захисту населення за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів або через управління виконавчої дирекції за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду соціального страхування.

Інвалід або членсім'ї, якому передано право користування автомобілем, законний представник недієздатного інваліда, дитини-інваліда отримує автомобіль особисто.

Непридатні для подальшої експлуатації автомобілі здаються головними, районними управліннями соціального захисту або управліннями виконавчої дирекції підприємствам, що здійснюють заготівлю та переробку металобрухту.

3. Санаторно-курортне лікування як вид соціального обслуговування.

Санаторно-курортне лікування належить до видів соціального обслуговування. Його суть полягає у тому, що органи праці та соціального захисту населення за рахунок коштів Державного бюджету забезпечують путівками до санаторно-курортних закладів, пансіонатів та будинків відпочинку громадян, які не працюють та отримують пенсію в органах праці та соціального захисту населення.

Санаторно-курортне лікування – медична допомога, що здійснюється з профілактичною, лікувальною або реабілітаційною метою, з застосуванням природних лікувальних факторів в умовах перебування на курорті або лікувально-оздоровчій місцевості, в санаторно-курортних закладах.

Особи, які застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності забезпечуються путівками за рахунок коштів **Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності**.

Рішення про виділення путівки застрахованій особі приймає комісія (уповноважений) із соціального страхування підприємства, установи, організації із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, на підставі особистої заяви та довідки для одержання путівки яка, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 року № 110 "Про затвердження форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та

підпорядкування”, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 квітня 2012 року за № 661/20974).

Застрахованій особі протягом календарного року може бути виділена лише одна путівка для санаторно-курортного лікування з урахуванням путівки, отриманої до санаторію-профілакторію або до реабілітаційного відділення санаторно-курортного закладу, за винятком отриманої путівки для самостійного санаторно-курортного лікування дитини.

Комісією (уповноваженим) із соціального страхування приймається рішення про виділення застрахованій особі путівки в двомісний номер з частковою оплатою в розмірі **20 відсотків** її вартості, а путівки в одномісний номер - з частковою оплатою в розмірі **50 відсотків** її вартості. Комісією (уповноваженим) із соціального страхування приймається рішення про виділення застрахованій особі, особам, які навчаються у вищому навчальному закладі з денною формою навчання, та учням професійно-технічного навчального закладу путівки до санаторію-профілакторію з частковою оплатою в розмірі **10 відсотків** її вартості. Студентам-сиротам або позбавленим батьківського піклування та учням-сиротам або позбавленим батьківського піклування - **безкоштовно** за умови часткового фінансування санаторію-профілакторію за рахунок коштів Фонду.

Поділ путівки до реабілітаційного відділення санаторно-курортного закладу **забороняється**. Путівка (крім путівки до реабілітаційного відділення) видається **за два тижні** до початку строку заїзду.

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчі органи міських рад забезпечують за рахунок коштів державного бюджету безплатними путівками до санаторно-курортних закладів:

1. інвалідів усіх категорій зарахунок коштів, передбачених Мінсоцполітики;

2. ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність Законів України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" та "Про жертви нацистських переслідувань", за рахунок коштів відповідної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;

3. ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність Законів України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" і "Про жертви нацистських переслідувань", та інвалідів у санаторіях, що належать до сфери управління Мінсоцполітики.

Працюючі особи та особи, що не досягли встановленого законодавством пенсійного віку, забезпечуються путівками за місцемосновної роботи або за місцем обліку в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органах міських рад на підставі довідки з місця роботи про те, що їм не видавалася безплатна путівка протягом попереднього року (для осіб, що забезпечуються путівками один раз на два роки, - протягом двох попередніх років).

Особи, що мають особливі заслуги перед Батьківщиною, а також члени їх сімей одержують путівки в поліклініці або за місцем останньої роботи.

Осіб, що проживають в інтернатних установах системі соціального захисту населення, інвалідів, що навчаються на денному відділенні у навчальних закладах, путівками забезпечують структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчі органи міських рад.

Ветерани війни, особи, на яких поширюється чинність Законів України "Простатус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" та "Про жертви нацистських переслідувань", які є громадянами України, що переселилися з тимчасово окупованої території чи районів проведення антитерористичної операції, повинні за фактичним місцем проживання перебувати на обліку в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органах міських рад для санаторно-курортного лікування.

4. Соціальні послуги, що надаються органами Міністерства охорони здоров'я України.

Держава гарантує всім громадянам реалізацію їхніх прав у галузі охорони здоров'я шляхом: а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я; б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я; в) подання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги у обсязі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України; г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я; д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації; е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів

Спеціально уповноваженим центральним органом державної виконавчої влади в галузі охорони здоров'я є Міністерство охорони здоров'я, а територіальним – його органи на місцях, зокрема, мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я, яка формується з урахуванням потреб населення у медичному обслуговуванні, необхідності забезпечення належної якості такого обслуговування, своєчасності, доступності для громадян, ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист. Кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, до якої належать:

1. екстрена медична допомога – медична допомога, яка полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на

врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

2. первинна медична допомога - медична допомога, що надається в амбулаторних умовах або за місцем проживання (перебування) пацієнта лікарем загальної практики - сімейним лікарем і передбачає надання консультації, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів, здійснення профілактичних заходів; направлення відповідно до медичних показань пацієнта, який не потребує екстреної медичної допомоги, для надання йому вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги; надання невідкладної медичної допомоги в разі гострого розладу фізичного чи психічного здоров'я пацієнта, який не потребує екстреної, вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

3. вторинна (спеціалізована) медична допомога- медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики - сімейних лікарів) у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування, реабілітації та профілактики хвороб, травм, отруєнь, патологічних і фізіологічних (під час вагітності та пологів) станів; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

4. третинна (високоспеціалізована) медична допомога- медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування хвороб, травм, отруєнь, патологічних станів, ведення фізіологічних станів (під час вагітності та пологів) із застосуванням високотехнологічного обладнання та/або високоспеціалізованих медичних процедур високої складності; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації.

5. паліативна допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Держава гарантує безоплатне надання медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я також за епідемічними показаннями та безоплатне проведення медико-соціальної експертизи.

До системи міністерства охорони здоров'я входять такі заклади, що нають соціальні послуги:

1. будинки дитини - комунальні заклади охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишились без

піклування батьків, а також дітей з вадами фізичного та розумового розвитку. Основними типами будинків дитини є: **а) будинок дитини загального типу** - для медико-соціального захисту здорових дітей-сиріт (I - II груп здоров'я), дітей, які залишилися без піклування батьків, віком від народження до трьох років. Крім дітей цієї категорії, тут можуть знаходитись діти, які мають сім'ю, проте утримання та виховання їх у сім'ї з поважних причин (хвороба годувальника, тривале відрядження, навчання тощо) неможливе, а також діти із затримкою розумового та фізичного розвитку внаслідок несприятливих умов виховання; **б) спеціалізований будинок дитини** - для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишились без піклування батьків, з вадами фізичного та розумового розвитку (III - V груп здоров'я) віком від народження до чотирьох років, а також: з органічним ураженням нервової системи та порушенням психіки; з органічним ураженням центральної нервової системи, в тому числі з дитячим церебральним паралічем без порушення психіки; з порушенням функції опорно-рухового апарату та іншими вадами фізичного розвитку без порушення психіки; з порушенням слуху та мови; з порушенням мови; з порушенням зору (сліпі, слабозорі); тубінфікованих, хворих з малими та згасаючими формами туберкульозу, ВІЛ-інфікованих.

2. Центри медико-соціальної реабілітації дітей- це лікувально-реабілітаційний заклад для дітей, які вживають алкоголь, наркотичні засоби і психотропні речовини, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації.

3. Медико-соціальна експертна комісія - спеціальний заклад в системі охорони здоров'я, що проводить медико-соціальну експертизу особам, які звертаються для встановлення інвалідності, за направленням лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я після проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів за наявності відомостей, що підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності.

4. Лікарсько-консультативна комісія - це постійно діючий орган МОЗ, який вирішує складні та конфліктні питання експертизи тимчасової непрацездатності, перевіряє достовірність проведеного обстеження, встановленого діагнозу, призначеного лікування, обґрунтованості видачі та продовження листа непрацездатності, дає рекомендації по раціональному працевлаштуванню хворих, проводить продовження листа непрацездатності в межах строку, що встановлений чинним законодавством

Нормативно-правові акти та література до теми

1. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №45 . — Ст. 358.

2. [Про поховання та похоронну справу](#): Закон України від 10.07.2003 № 1102-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — №7 . — Ст. 47.

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №46 . — Ст. 403.

4. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. - № 2. — ст. 36.

5. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — Ст. 354.

6. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 4. — Ст. 18

7. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 48. — Ст. 409.

8. Порядок отримання застрахованими особами і членами їх сімей санаторно-курортного лікування, що сплачується за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, затв. Пост. правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності 25.02.2009 № 12 // Офіційний вісник України. — 2009. - № 30. — 1023.

9. Порядок забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчими органами міських рад, затв. Пост. Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. N 187 // Офіційний вісник України. — 2006. - № 8. — ст. 444.

10. Про організацію забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації, затв. Наказом Міністерства Соціальної політики України від 29.01.2016 № 59 // Офіційний вісник України. — 2016. — № 15. — ст. 611.

11. Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 757// Офіційний вісник України. — 2007. — № 39. — Ст. 1547

12. Порядок забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших окремих категорій населення, затверджений Постановою КМУ від 5 квітня 2012 р. № 321 // Офіційний вісник України . — 2012. — Ст. 1146.

13. Порядок взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним особам, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту,

Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету України у справах національностей та релігій, Державного департаменту України з питань виконання покарань 19.02.2009 N 70/411/101/65/19/32 // Офіційний вісник України. – 2009. – Ст. 1236.

14. Порядок забезпечення інвалідів автомобілями, затверджений Постановою КМУ від 19 липня 2006 р. N 999 // Офіційний вісник України. – 2006. – Ст. 2130.

15. Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги: постанова Кабінету Міністрів від 29.04.2004 р. № 558 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 17. – Ст. 1188.

16. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку, затв. Постановою КМУ від 14 січня 2004 року № 12 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2 (частина 1). – Ст. 42.

17. Положення про медико-соціальну експертизу, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 // Офіційний вісник України. – 2009. - № 95. – ст. 3265.

18. Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1996 р. N 1072 // Офіційний вісник України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1072-96-п>

19. Типове положення про будинок дитини, затв. Наказом МОЗ України від 18.05.98 N 123 // Офіційний вісник України. – 1998. - № 23. – ст. 866.

20. Положення про центральну лікарсько-консультативну комісію Міністерства охорони здоров'я України, затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України 25.04.2014 № 284 // Офіційний вісник України. – 2014. - № 59. – ст. 1619.

21. Положення про лікарсько-консультативну комісію, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 917 // Офіційний вісник України. – 2013. - № 100. – ст. 3666.

22. Белєвцова Я. С. Якісні соціальні послуги на трансформаційному етапі становлення українського суспільства / Я. С. Белєвцова. // Теорія та практика державного управління. – 2008. – № 4. – С. 261–265.

23. Гірник О.О. Щодо проблеми удосконалення законодавства України про соціальне обслуговування / О.О. Гірник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. - № 810. – с. 231-236.

24. Дьяченко В. Концептуальні засади реформування системи соціальних послуг в Україні / В. Дьяченко // Соціальна політика і соціальна робота – 2007. – № 1. – С. 5–16.

25. Ковальчук Л. В. Система соціальних послуг в Україні / Л.В. Ковальчук // Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум. матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 червня 2016 р.). – Львів : Львівський інститут МАУП, 2016. – С. 94-98.

26. Литвиненко В. М. Видовий поділ соціальних послуг у законодавстві та теорії / В. М. Литвиненко // Актуальні проблеми держави і права . – 2008. – Вип. 37. – С. 101-105.

27. Іваночко О. Щодо проблеми форм соціального обслуговування фізичних осіб в Україні [Електронний ресурс] / О. Іваночко // Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична . – 2013. – Вип. 58. – С. 243-249.

28. Право соціального обслуговування : навчальний посібник / Богдан Іванович Сташків – Київ : Знання, 2007 . – 567 с. – (Вища освіта XXI століття).

29. Тарасенко В.С. Проблеми забезпечення права осіб на соціальні послуги та соціальні допомоги в Україні // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 554-556.

30. Ткаченко Ю. О. Особливості надання соціальних послуг в Україні / Ю.О. Ткаченко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 24. – С. 333-336.

31. Чутчева О. Соціальне обслуговування: проблеми галузевої належності / О. Чутчева // Право України. – 2010. – № 12. – С. 252-259.

32. Шумна Л.П. Соціальна справедливість як один із основних принципів надання соціальних послуг/ Л.П. Шумна// Шляхи формування національної інноваційної системи та удосконалення інноваційного законодавства: матер. Всеукр. наук.- практи. конф. (м. Харків, 11 листопада 2011р.). – Х.: НДІ ПЗІР, 2011. – С. 164-168.

33. Шумна Л.П. До питання соціального захисту осіб, які утримуються в будинках-інтернатах // Право та державне управління: збірник наукових праць. – 2012. – №4(9). – С. 60-64.

34. Шумна Л.П. Види соціального обслуговування громадян України // Правове забезпечення соціальної сфери: зб. матер. IV Міжнар. наук. конф. студ., аспір., та молодих вчених / за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 476-479.

35. Шумна Л.П. Особи, які утримуються в будинках-інтернатах: питання соціального захисту // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми: тези доповідей та наукових повідомлень учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5-6 жовтня 2012 р.) / за ред. В.В. Жернакова. – Х.: Право, 2012. – С. 445-448.